

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra primární a preprimární pedagogiky

Diplomová práce

Michaela Rotsčidlová

**Kulturní tradice vybraného regionu a jejich uplatnění
v primárním vzdělávání (Moravskotřebovsko)**

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů, literatury a internetových zdrojů.

V Olomouci dne

.....

.....

Poděkování

Především děkuji své vedoucí práce Mgr. Aleně Vavrdové, Ph.D., za odborné vedení, cenné připomínky, informace a čas, který mi věnovala při konzultacích. Zároveň chci poděkovat paní Anně Pernicové, Růženě Tihonové, Ireně Kuncové a panu Milošovi Trnečkovi, za ochotu a spolupráci na vypracování výzkumu a teoretické části této diplomové práce.

Obsah

ÚVOD	7
TEORETICKÁ ČÁST	9
1 CHARAKTERISTIKA MORAVSKOTŘEBOVSKÉHO REGIONU.....	9
1.1 Poloha	9
1.2 Osídlení regionu.....	10
2 MÍSTOPIS VYBRANÝCH MĚST A OBCÍ.....	12
2.1 Moravská Třebová	12
2.2 Kunčina	14
2.3 Linhartice	15
2.4 Staré Město u Moravské Třebové	15
3 KULTURNÍ TRADICE A ZVYKY.....	16
3.1 Tradice a zvyky o století zpět	16
3.1.1 Advent	16
3.1.2 Od Štědrého dne po Tři krále	17
3.1.3 Masopust a postní doba	21
3.1.4 Velikonoce.....	23
3.1.5 Od Velikonoc po Advent.....	27
3.1.6 Společenská setkání nejen při práci.....	31
3.2 Rodinné zvyky v průběhu života	35
3.3 Dolnohřebečský kroj (Moravskotřebovský region).....	39
3.4 Kulturní události v našem regionu v současnosti	41
3.4.1 Maškarní zábava	41
3.4.2 Velikonoční dílna v Linharticích.....	41
3.4.3 Pálení čarodějnic.....	41
3.4.4 Stavění a kácení máje Kunčina.....	41
3.4.5 Hřebečský slunovrat	42

3.4.6	Moravskotřebovský bramborák.....	42
3.4.7	Kejkle a kratochvíle Moravská Třebová	42
3.4.8	Vinobraní v Kunčině	43
3.4.9	Rozsvícení Vánočních stromů.....	43
4	KULTURNÍ TRADICE REGIONU V KURIKULÁRNÍCH DOKUMENTECH ...	44
4.1	Vzdělávací obor Český jazyk a literatura	44
4.2	Vzdělávací obor Člověk a jeho svět	46
4.3	Vzdělávací obor Hudební výchova.....	48
4.4	Vzdělávací obor Výtvarná výchova.....	48
4.5	Vzdělávací obor Člověk a svět práce.....	50
5	VÝUKA REGIONU NEJEN V PŘEDMĚTU ČLOVĚK A JEHO SVĚT	51
	EMPIRICKÁ ČÁST.....	52
6	CHARAKTERISTIKA VÝZKUMU	52
6.1	Cíle výzkumu	52
7	METODIKA VÝZKUMU	53
7.1	Rozhovor.....	53
7.2	Popis otázek rozhovoru.....	53
7.3	Charakteristika analýzy získaných dat.....	54
7.4	Charakteristika výzkumné skupiny.....	54
7.5	Vedení rozhovoru	54
7.5.1	Přepsané rozhovory	55
7.6	Analýza rozhovorů a jejich výsledky.....	61
8	SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU.....	64
	PRAKTICKÁ ČÁST	65
9	CHARAKTERISTIKA SOUBORU PRACOVNÍCH LISTŮ.....	65
	ZÁVĚR	66
	SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK.....	67

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	68
SEZNAM PŘÍLOH	71
ANOTACE	88

ÚVOD

Tradice a zvyky jsou nedílnou součástí našeho kulturního dědictví a je jen na nás, abychom ho dokázali zachovat a předat dalším generacím v co nejméně pozměněné formě. Nesmíme dopustit, aby toto, ale i jiné kulturní dědictví zaniklo naší lhostejností a nezájmem o něj. V dnešní době nalezneme jen velice málo celistvých publikací, ze kterých bychom se dočetli o zvycích dávno zaniklých a nepoužívaných. A proto je na rodičích, ale i na nás učitelích, abychom v přiměřené míře udržovali rodinné i obecní zvyky, a předávali je našim dětem, potažmo žákům.

Téma regionu není tématem novým, ale spíše znovu objeveným. To dokládá i Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, který pokládá nemalý důraz na propojení výuky regionu s vlastní zkušeností žáků. Učitelé tak mají určitou volnost ve vytváření správných podmínek a vybírání vhodných učebních forem a metod, nejen při výuce o regionu. Učitelé mohou své žáky více motivovat zábavnou, ale přitom naučnou formou vyučování o regionálních tradicích.

Cílem diplomové práce je přehledně zpracovat téma kulturních tradic a zvyků na Moravskotřebovsku a nahlédnutí do dějin dvojjazyčného prostředí, kdy v oblasti žili nejen Češi, ale převážná většina obyvatel byli Němci. Také zjistíme, které tradice se v regionu udržely a které zapomenuté zvyklosti je potřeba „vytáhnout“ z pramenů.

Diplomová práce se dělí na tři části teoretickou, empirickou a praktickou. V teoretické části se v první a druhé kapitole zaměříme na region jako celek, a především na jeho historickou a místopisnou složku. Ve třetí kapitole představíme a rozebereme tradice a zvyky, jak za sebou následují v liturgickém roce, začínáme Adventem. Dalším tématem budou zvyklosti v průběhu života člověka od narození po smrt. Zaměříme se také na popsání místního hřebečského kroje a v poslední řadě se podíváme do současnosti na tradiční akce na Moravskotřebovsku. Ve čtvrté kapitole rozebereme jednotlivé vzdělávací oblasti, vzhledem k výuce o regionu. Ve páté kapitole zakotvíme téma regionu do vyučovacího procesu.

V empirické části sledujeme výzkum sestavený z několika rozhovorů s místními pamětníky. Ukazuje nám, které tradice se uchovaly a které stojí za to si znovu připomenout a oživit je.

Poslední praktická část obsahuje soubor několika pracovních listů vypracovaných na základě získaných informací a dat. Soubor by měl sloužit učitelům na 1. stupni základních škol, jako zpestření výuky o kulturním životě v našem Moravskotřebovském regionu. Jeho úkolem je dětem zprostředkovat kulturní tradice a zvyky pomocí krátkých a zábavných úkolů, z jejichž vypracování získají vědomosti a zkušenosti pro pozdější kulturní existenci a pokoru k našim předkům.

TEORETICKÁ ČÁST

1 CHARAKTERISTIKA MORAVSKOTŘEBOVSKÉHO REGIONU

V této kapitole se zaměříme na polohu a historii vzniku Moravskotřebovského regionu.

1.1 Poloha

Region se nachází na pomezí Čech a Moravy, na místě pomyslné historické hranice mezi těmito dvěma oblastmi, ve východním cípu Pardubického kraje. Rozkládá se v blízkosti Hřebečovského hřbetu na jeho východní části, podél říčky Třebůvky. Region je součástí širší oblasti v minulosti nazývané Hřebečsko.

Obr. č. 1: Mapa znázorňuje Hřebečsko ve středu s Moravskou Třebovou

Zdroj: SPKD Boršov, historické mapy Hřebečska 2008 [online]

1.2 Osídlení regionu

Z nálezů se dozvídáme, že přes toto území postupně přecházely kmeny už kolem roku 2000 př. n. l. Později se zde také objevili národy Keltů, Germánů a především Slovanů, kteří se později usadili v Čechách i na Moravě. První písemné prameny dokládají osídlení oblasti ke konci 10. století především kolem stezek a vodních toků. Ve 12. století proběhla v oblasti dnešní Moravské Třebové vnitřní kolonizace slovanskými obyvateli, později ve 13. století do řídky osídleného pohraničního kraje, který měl v državě moravský šlechtic Boreš z Rýzmburka z rodu Hrabšiců, přicházeli kolonisté z Bavor, z území obou Frank i ze Švábska. Kolonizaci podporoval také augustiniánský klášter Koruna P. Marie. Noví osídlenci zakládaly své osady na místech vymýcených lesů i u stávajících slovanských osad, s kterými poté jak hospodářsky tak administrativně a jazykově splynuly. Od této doby se Moravskotřebovsko stává jazykově rozdvojeným krajem, avšak už v tomto období dochází k poněmčování názvů slovanských obcí. (Borkovcová, Kuncová, 2001)

Od 15. století kdy pomalu končilo doosídlování oblasti, se zde setkáváme převážně s typicky německou kulturou a zvyklostmi a to až do roku 1945. Po roce 1620 (bitva na Bílé hoře) přichází postupná rekatolizace a mnoho obyvatel evangelického vyznání i obyvatelé německé národnosti, kteří sem uprchli za války, volí raději emigraci. Následkem třicetileté války velká část obcí a zemědělské půdy zůstala zpustošena a neobydlena na dlouhý čas. Postupem času německé obyvatelstvo navyšuje své počty i ve městech a vesnicích, které byly doposud spíše smíšeného charakteru. Pro větší efektivitu zemědělství a zvýšení porodnosti byla Marie Terezie nucena přistoupit k raabizaci, tedy rozdělení vrchnostenských statků menším sedlákům, čímž do kraje přibylo další obyvatelstvo.

Nejmenší zastoupení měla česká populace před první světovou válkou, při sčítání lidu v roce 1910 se k české národnosti, přesněji k užívání češtiny na veřejnosti, hlásilo pouze 78 obyvatel Moravské Třebové, přičemž k němčině skoro 7 500 obyvatel. Významný nárůst obyvatel můžeme zaznamenat ve 20. – 30. letech minulého století a to vlivem nových českých živnostníků, žáků a zaměstnanců nově zřízeného vojenského gymnázia. Důsledkem Mnichovské dohody se německy smýšlející oblast Moravskotřebovska připojila k nacistickému Německu a bylo provedeno násilné poněmčování Čechů a zastavení činnosti českých škol a spolků. V roce 1939 v celém okrese žilo pouze 8,1 % Čechů. Po válce v roce 1945 se Moravskotřebovsko opět připojilo k Československé republice a němečtí obyvatelé, kteří se hlásili k německé národnosti, byli zbaveni majetku a odsunuti ze země. První vlna nových

osídlenců do zabavených usedlostí se objevila ihned po osvobození, hlavní vlna přistěhovalců byla především do roku 1947, noví obyvatelé, ale přicházeli ještě i na počátku 50. let. (Nekuda, 2002)

2 MÍSTOPIS VYBRANÝCH MĚST A OBCÍ

V našem popisu se zaměříme především na město Moravská Třebová a obce v jejím přilehlém okolí. Popíšeme stručný historický vývoj obcí, významné kulturní památky obcí, jejich současnou občanskou vybavenost a kulturní akce během roku.

2.1 Moravská Třebová

Ústředním městem regionu je historické město Moravská Třebová, nacházející se východně od Hřebečovského hřbetu u říčky Třebůvky v nadmořské výšce 360 m. n. m. Součástí města jsou místní části Sušice, Boršov a Udánky. Město bylo v minulosti převážně německé s českou menšinou.

Moravská Třebová byla pravděpodobně městem už v 70. letech 13. století, kdy se o ní zmiňuje zakládací listina kláštera Koruna P. Marie v Třebořově, založení se datuje přibližně kolem roku 1257. Původně se Třebová nazývala dnešní obec Staré Město, ale zakladatel města Boreš z Rýzmburka si pro své nové město určil přístupnější místo na břehu říčky Třebůvky a převzal pojmenování Třebová, svým přízviskem „Moravská“ se odlišuje od České Třebové, která se historicky nachází v Čechách. Poté co Ladislav z Boskovic roku 1490 získal Moravskou Třebovou a zvolil si ji jako své sídelní město, začal s její renesanční přestavbou, která trvala přibližně do konce 16. století.

Po třicetileté válce, za vlády pánů z Lichtenštejna, začíná panství upadat. Svého rozvoje se město dočkalo na přelomu 17. a 18. století, kdy se rozvíjí textilní průmysl. V průběhu staletí se ve městě objevilo několik požárů, které ve městě vždy pohltily několik desítek domů, městem se prohnaly i povodně či vojska mnoha armád. Nejkrutějším zásahem osudu byla morová rána z roku 1715, kdy na mor zemřelo přes 900 lidí, na počest ochrany přeživších a celého města byl roku 1717 postaven na náměstí morový sloup.

Do roku 1849 je město Moravská Třebová součástí stejnojmenného panství, ale v roce 1850 se z panství stává politický okres Moravská Třebová a po zabrání území v roce 1938 připadá až do skončení války v roce 1945 do župy Sudety. Po válce se vše vrací do předválečného stavu. Od r. 1949 až do r. 1960 připadá okres Moravská Třebová do Brněnského kraje. Po roce 1960 se Moravská Třebová začleňuje do zvětšeného okresu Svitavy a spadá pod Východočeský kraj. Dnes město náleží Pardubickému kraji.

Město bylo v roce 1980 vyhlášeno městskou památkovou rezervací. Nejvýznamnější a nejznámější památkou v Moravské Třebové je raně renesanční zámek z konce 15. století, přestavěný z původního pozdně gotického hradu ze 13. století, na nádvoří nalezneme ozdobné pilířové arkády s pilastry¹, kterými je zámek jedinečný. Další památkou je morový sloup, který se nachází uprostřed pravidelného čtvercového náměstí, jehož základní kámen byl položen v roce 1717 jeho tvůrcem Janem Sturmem z Olomouce. Na náměstí můžeme obdivovat měšťanské domy a radnici s věží, za níž se tyčí věž farního kostela Nanebevzetí Panny Marie. Na Svitavské ulici se nachází františkánský klášter a naproti němu budova městského muzea. O založení moravskotřebovského muzea se zasloužil vlastivědný badatel Alois Czerny. (Martínková, 2007) Pokud se vydáme na východ od zámku, přejdeme po kamenném mostě s povodňovými deskami, vyjdeme po Schodišti mrtvých a projdeme Křížovou cestu s kapličkami kolem městského hřbitova, dostaneme se ke Kalvárii na vrcholu Křížového vrchu. (Nekuda, 2002)

Obr. č. 2: Znak města Moravská Třebová

Zdroj: Moravská Třebová, Symboly města 2013 [online]

¹ Plochý hranatý výstupek ve stěně, mající především dekorativní funkci. (Slovník cizích slov, Lumír Klimeš, 1985)

*Obr. č. 3: Moravskotřebovský zámek
Zdroj: Hřebečsko 2010 [online]*

2.2 Kunčina

Obec Kunčina se nachází 4 km severozápadně od města Moravská Třebová, rozkládá se podél obou břehů Kunčinského potoka, v nadmořské výšce 372 m. Součástí obce je místní část Nová Ves připojená od roku 1976. První zmínka o této původně převážně německé obci je datována kolem roku 1270. Původ názvu Kunčina je nejednoznačný, nejspíše vychází ze jména původního lokátora jména Kunka. Z pramenů se dozvídáme, že ve 14. – 16. století se zde nacházely dvě vesnice stejného jména, ale s rozlišným přídomkem: Horní a Dolní Kunčina. Podle Wolného² se v obci v první polovině 19. století nacházela škola, fara, hospoda a tři mlýny. Většina obyvatelstva se živila zemědělstvím, ale nacházelo se zde i množství soukromých živnostníků a řemeslníků.

Nejvýznamnější památkou v obecní části Kunčina je goticko-renesanční kostel sv. Jiří postavený přibližně roku 1570. Před kostelem směrem od silnice se nachází venkovní galerie třinácti barokních soch světců se sloupem Panny Marie z roku 1716. V blízkosti kostela se nalezneme jednopatrovou budovu raně barokní fary z 2. poloviny 17. století. V místní části Nová Ves nalezneme filiální kostel sv. Rocha z roku 1857. (Nekuda, 2002)

Během roku se v obci koná množství akcí jak pro děti, tak i pro širokou veřejnost. Největší atrakcí roku je pouť na sv. Jiří, kdy do obce přijíždějí „kolotočáři“. Dalšími akcemi jsou taneční zábavy pořádané TJ Sokolem nebo Sborem dobrovolných hasičů. Dnes v obci nalezneme několik soukromých živnostníků a menších firem a také mnoho zájmových spolků jako jsou dva Sbory dobrovolných hasičů (Kunčina a Nová Ves), Myslivecká sdružení, TJ Nová

² Gregor Thomas Wolny – historik, topograf, spisovatel a středoškolský učitel německého původu, jeho hlavní dílo svazek Markrabství moravské (1839) [online]

Ves - Volejbal a TJ Sokol Kunčina, CK Čerti Kunčina, Jezdecký klub, spolek chovatelů a klub důchodců. V místě se nachází mateřská škola a devítiletá základní škola, obec náleží pod Moravskotřebovskou farnost. (Obec Kunčina [online])

2.3 Linhartice

Obec nalezneme 2,5 km východně od Moravské Třebové v nadmořské výšce 320 m. Linhartice byly poprvé zmíněny kolem roku 1365 pod německým názvem Raynesdorf, který znamená Reinerova ves. V roce 2015 oslavila tato obec své 650 výročí vzniku.

Památkami obce jsou sochy sv. Rocha a Ukřižování Krista, dále budova dědičné rychty a pomník padlým v 1. světové válce. (Nekuda, 2002)

Dnes se v obci nachází mateřská škola a málotřídní škola pro 1. – 5. ročník, obec náleží pod Moravskotřebovskou farnost. Působí zde sbor dobrovolných hasičů, mezi sportovní odvětví vykonávající svou činnost v obci se řadí stolní tenis, fotbal, kulturistika, motokáry, horolezectví a taneční klub Zumba. Každým rokem je v obci k vidění masopustní průvod, pořádají se nejrůznější akce pro děti a širokou veřejnost jako jsou například Linhartická vycházka, Velikonoční dílna a jiné. (Obec Linhartice [online])

2.4 Staré Město u Moravské Třebové

Obec Staré Město je nejstarší doložená obec na Moravskotřebovsku, rozkládá se 5 km jihovýchodně od města Moravská Třebová a její součástí jsou tři místní části: Radišov, Petrušov a Bílá Studně. Ještě v roce 1270 se obec nazývá Stará Třebová, později je název Třebová přenesen na nově vzniklé město a ujímá se název Staré Město.

Významnou pamětihodností v obci je kostel sv. Kateřiny a sv. Anny ze 13. století, přestavěn v 17. a 18. století. Dále si zde můžeme prohlédnout hřbitovní kapli, budovu fary, kalvárie a plastika u kostela, kříž či středověké hradiště nebo památník osvobození Rudou armádou. (Nekuda, 2002)

3 KULTURNÍ TRADICE A ZVYKY

Kapitola pojednává o tradicích a zvycích jak jdou po sobě v průběhu roku, od Adventu. Zaměříme se na české, ale i německé zvyky v našem regionu. Také zmíníme výroční trhy a jarmarky, nevynecháme ani obyčeje a pověry vázané k životu lidí od narození po smrt. V poslední části Vás seznámíme s krojem, který se nosíval na Moravskotřebovsku, je to kroj zvaný Dolnohřebečský.

3.1 Tradice a zvyky o století zpět

3.1.1 Advent

Advent byl nejočekávanějším obdobím v roce, ke kterému se táhlo mnoho pověr, věštění a obchůzek tajemných bytostí. S první adventní nedělí začínal také nový církevní rok. Advent začíná čtyři neděle před Štědrým dnem, v období mezi 27. listopadem a 3. prosincem, je to doba postní, v níž se zpívají „roráty“ z latinského spojení „rosy nebeské“.

Od začátku měsíce prosince vyřezávali zruční řezbáři chybějící figurky do betléma. V nich se odrážel prostý život obyvatel vesnice a figurky byly vyřezávané s láskou a citem. V každé rodině bylo stavění betlémů krásným okamžikem, kdy se z půdy snesly krabice s figurkami osob a zvířat či staveb. Už na začátku podzimu lidé sbírali v přírodě mech, větvičky a jiné přírodniny na dotvoření celkové atmosféry celého betlému. Na Moravskotřebovsku se nejčastěji setkáváme s betlémy vyřezávanými, ale také s lepenými a malovanými betlémy papírovými, či s betlémy z chlebového těsta nebo plechu. Nejvýznamnějším tvůrcem betlémů v našem okrese byl malíř Jan Dittmann (1780 – 1847), většina dalších tvůrců byla neznámého jména, můžeme ještě uvést F. Jehlicku, H. Zdobnitzky či F. Langer a jeho syn. Nejkrásnějším barokním betlémem patřil výjev od Georga Antona Heintze. V průběhu adventu a Vánoc se rozestavění měnilo, postavička Ježíše se přidávala až na Štědrý den, na Tři krále ustupovali do pozadí obdarovávající, přibližovali se Tři králové a Marie v tuto dobu drží dítě na svém klíně. Kolem roku 1923 existovalo v okolí Svitav, třicet velkých rodinných betlémů a mimoto nepočítaně betlémů papírových. Mezi světovými válkami se v regionu napočítalo na 400 různých rodinných betlémů.

V předvečer svátku sv. Barbory, chodily po vsi od domu k domu „Barborky“, ženy

a dívky bíle oděné se závojem či rouškou přes obličej, aby je malé děti nepoznaly. V jedné ruce nesly košík s ovocem a sladkostmi pro obdarování poslušných dětí, a ve druhé metlu, kterou hrozily zlobivým dítkám. Brzo ráno dívky a svobodné ženy měly uřezat třešňové větévky, které daly ve světnici do vody a čekaly, kdy jim vykvete. Pokud třešeň vykvetla na Štědrý den, mohly brzy očekávat svatbu, jestliže vůbec nevykvetla, hrozilo úmrtí někoho z rodiny. V hornických oblastech v tento den zval hospodář horníky na oběd, a konala se mše v kostele za jejich patronku svatou Barboru.

V adventu byla nejvýznamnější obchůzka svatého Mikuláše v předvečer jeho svátku dne 6. prosince. Vybraný muž z obce byl oblečen do biskupského ornátu, na hlavě měl posazenou mitru a v ruce nesl pozlacenou dřevěnou berlu. Povětšinou Mikuláše doprovázeli andělé a čerti (zvaní Krampus), kteří řinčeli řetězy a někdy hrozili březovou metlou. Původně pochůzka sestávala z celého průvodu masek, podobných jako o Masopustu, ale časem se zůstalo pouze u jednoduché obchůzky se známými postavami. Před Mikulášem se děti modlily Otče náš nebo přednášely básně a za odměnu dostávaly různé dobroty – různé pečivo, figurky, ořechy, ovoce či drobné hračky. Leckde nechodil Mikuláš osobně, ale dárky nechával na okně na talíři či v botě/punčoše. Nezbední hoši měli pro Mikuláše neuctivou průpovídku:

Ó, můj milý Mikuláši,

modlitby k tobě celý týden vznáším:

začnu v pondělí a skončím v neděli,

nemyslím na to po týden celý. (Borkovcová, Kuncová, 2001 s. 79)

Další v pořadí následoval svátek sv. Lucie, patronky přadlen, švadlen a krejčích, měla také ochraňovat před čarodějnicemi a očními chorobami. Říkávalo se: „Na svatou Lucii zůstane den stát.“ (Borkovcová, Kuncová, 2001 s. 79) Hospodyně měly v tento den přísný zákaz předení, mezi svátkem této světice a Božím hodem vánočním si měl hospodář vyrobit stoličku z desky, ze které měl vyrazit suk a vzniklým otvorem se měl o Božím hodě vánočním v kostele podívat na přítomné sousedky a hned by poznal, která je čarodějnice. Ženy oděné do bílých plášťů, v ruce držící dřevěný nůž, obcházely vesnici jako „Lucky“ a kontrolovaly, jak se děti o adventu postí, kdo se nepostil, bylo mu přislíbeno rozpárání břicha.

3.1.2 Od Štědrého dne po Tři krále

Ráno na Štědrý den se lidé chodili omývat ke studni či potoku, aby si zajistili zdraví na celý další rok. Celý den se dodržoval půst a dětem se slibovalo, že kdo se o Štědrém dnu postí,

uvidí „zlaté prasátko“, kdo nikoliv, přijde na něj Perechta a provrtá mu břicho. (Mackerle, 1946) Během celého dne se konaly přípravy na večer, ozdobily se světnice chvojím, stavěl se stromeček a připravovaly se pokrmy na večerní pohoštění. Po večeři se chodávalo do kostela na půlnoční mši, kde se scházela celá ves. (Borkovcová, Kuncová, 2001)

Vánoční stromeček se v regionu rozšířil až po polovině 19. století, zpočátku býval zavěšený od stropu, později se stavěl do stojanu do rohu nebo středu místnosti. Na stromeček se věšely jablka, ořechy, drobné zázvorové a mandlové pečivo, v papíru zabalenými kostkami cukru, ověšoval se řetězy ze slámy a na vrchol se upevňovala svíce. V prvních letech po rozšíření se stromek zdobil také obarvenými výdumky vajec. Pod stromečkem byla pro děti nachystaná drobná nadílka v podobě drobných hraček. Jinde nosil nadílku do rodiny Christkind v podobě anděla, za něhož se převlékl někdo z příbuzných. „Zavedl nás děti do pokoje, kde byl stromek a dárky“ (Linhartice). (Nekuda, 2002 s. 386)

Štědrovečerní tabule sestávala ze šesti až dvanácti pokrmů. Na stůl se prostírala bílá plachta, vprostřed byly svíce, bochník chleba a med. K večeru se přidávala další jídla, například: zelná polévka, kuba – jídlo z krup a hub, hrách, sladké kaše vařené v mléce, čerstvé i sušené ovoce, ořechy a další rozmanitá jídla podle zvyklostí dané rodiny. Ryby se jedly pouze v rybníkářských oblastech a u zámožnějších rodin, až později se dostal kapr do většiny domácností. Také se věřilo, že počet míst u slavnostní tabule nesmí být liché číslo, když to jinak nešlo, prostíral se ještě jeden talíř pro pocestné. (Martínková, 2015) Část pokrmů z hostiny se dávala dobytku, část se dávala ke stromům v sadu pro hojnou úrodu a část se sypala do studně pro dostatek vody po celý rok.

Na Štědrý den se dodržovalo velké množství různých zvyků, mnoho jich bylo stejných či podobných jako o svátku sv. Ondřeje. Když bylo vysláno děvče pro dřevo do kamen, muselo vzít bez přemýšlení libovolný počet polen, pokud vzalo sudý počet polen, mohlo se počítat ve stavení se svatbou. Jestliže se večerela ryba, tak se rybí šupiny dávaly do peněženek, aby zaručily přísun peněz. Po večeři se pouštěly na vodě v míse lodičky vytvořené z ořechových skořápek se svíčkou uprostřed, podle polohy skořepin se usuzovalo o dalším osudu členů rodiny. Často se také odlévalo olovo, podle tvarů vzniklých nalitím olova do vody se také věštilo. Děvčata chodila v noci ťukat na kurník, když se ozval kohout, blížily se vdavky, ozvala-li se slepice, zůstala dívka v dalším roce svobodná. Velmi oblíbeným zvykem bylo třesení sítím, síto, ve kterém byly kapesníky, se točilo za pomoci nůžek. Když vypadl kapesník ze síta, znamenalo to vdavky pro dívku, které kapesník patřil, pokud se kapesník rozpadl, mohlo děvče očekávat dítě. Dívky také házely pantoflem, stouply si zády ke vchodu a hodily pantofel za sebe, pokud se otočil ke dveřím, znamenalo to odchod z rodiny a vdavky, jestliže se však otočil

do světnice, dívka zůstala další rok doma.

Aby hospodář zjistil, jaký přibližně bude následující rok, položil na dvanáct talířků dvanáct cibulí a posolil je, každý talíř představoval jeden měsíc v roce, pokud se sůl rozpustila, očekával se mokrý měsíc, kde zůstala, v tomto měsíci bude sucho. Jaké bude počasí v daných měsících v dalším roce, se odhadovalo také podle počasí ve dvanácti dnech od Štědrého dne do svátku Tří králů.

*Když na Štědrý den slunce svítí,
sedláku, čekej dobré žití. (Borkovcová, Kuncová, 2001 s. 87)*

O Vánocích se velmi často hrávaly pastýřské hry, které byly známy a ceněny v širokém okolí. Hry čerpaly především z prostého života lidí. Známa je i hra, která se hrávala na Tři krále už v roce 1608, nazývaná Hra o narození Páně.

Na Boží hod vánoční se sloužila o půlnoci první mše ze Štědrého dne, v tento den se nemělo pracovat a ani postele se nemusely stlát. Byl to den určený ke zbožnému rozjímání.

Na sv. Štěpána se v kostele světilo obilí na jarní setbu. Děti dopoledne chodívaly na koledu, pro chudší lid to bývalo přilepšení v tomto nehostinném čase. Při koledě se zpívaly známé písně a za odměnu koledníci dostávali koláče, kusy vánoček, jablka, ořechy či někde i drobné peníze. Na Štěpána chodívali muži a mládež do hospody, protože se podle starého zvyku mělo pít víno. V pozdějších letech se o štěpánském svátku chodili navštěvovat příbuzní a sousedi se zpěvem a veselím. Nejznámější štěpánská koleda byla tato:

*Koleda, koleda, Štěpáne!
Co to neseš ve džbáně?
Nesu, nesu koledu,
upad jsem s ní na ledu,
psi se na mě sběhli,
koledu mi snědli.
Co mám smutný dělati?
Musím jinou žebrati.
Koledu mi dejte,
jen se mi nesmějte!
Koledu mi dali,
přece se mi smáli. (Toufar, 2004)*

V období od Štěpána do Tří králů byla vyplácena čeledi mzda a začínala jim dovolená. Čeleď také mohla v tomto čase měnit stávající službu za novou. Na Štědrý den dostávali vánoční dárek a vánočku, na Nový rok pak roční plat a pecen chleba.

Na Štěpána není pána.

Na svatého Štěpána, každý se má za pána.

Na sv. Silvestra lidé hojně navštěvovali kostel a děkovali za dobrý čas v uplynulém roce. K tomuto dni se také váže mnoho pověr, k večeru se lilo olovo, pouštěly se ořechové skořápky se svíčkami, aby se předpovědělo, kdo zůstane v následujícím roce pospolu a kdo se rozdělí. Útratu v hospodách o Silvestru platil hospodský, proto se hojně pilo a jedlo. Na překlenu dne, i nového a starého roku, se v mnohých rodinách připíjelo na zdraví a štěstí v roce následujícím.

Nový rok byl významný pro věštby, které nám předpovídaly, jak bude probíhat nový rok. Jedna z pověr na tento den říkala, že co budete dělat na Nový rok, to budete dělat i po celý rok. Nesmělo se také sušit prádlo, aby se hospodyňky do roka neousoužily. Chodilo se přát k příbuzným a sousedům: „S vroucím srdcem Vám přeji dobré ráno a do nového roku velmi málo starostí.“ Na některých místech se na Nový rok dávalo za okno jablko na třech nožkách, ve kterém byly zapíchnuty čtyři ořechy na dřívkách, každý ořech symbolizoval jedno čtvrtletí roku. Podle kvality jablek a ořechů se usuzovalo nad osudem v jednotlivých čtvrtletích a po celý rok, pokud ořechy zčernaly, znamenalo to pohromu či smrt. (Borkovcová, 2001)

Na svátek Tří králů končila doba vánoční, v předvečer se v kostele světila voda, vavřín, křída, kadidlo a sůl. Svěcenou vodou se poté kropil potah předtím, než sedláci vyjeli poprvé na pole; zrno před osetím; celé statkářské dvory o Valpuržině noci i povozy před započítím žní. Kadidlo se používalo k vykuřování dobytka, aby se zahnal nemoci. Svěcenou sůl dávali hospodáři poprvé do pití telatům. Po celý den chodívali od domu k domu „Tři králové“ – Kašpar, Melichar a Baltazar a psali svěcenou křídou nad dveře K+M+B spolu se dvěma křížky a letopočtem. Za krále také chodily chudé děti, oblečené byly do bílých přepásaných košil, na hlavě měly papírové koruny, vousy z koudele či vaty a třetí král měl začerněný obličej. Při obchůzce vesnicí „králové“ zpívali tříkrálové koledy.

„Na Tři krále mrzne ve dne i v noci stále.“ (Maráková, 2006 s. 11)

Po svátcích se den prodlužuje:

Na Boží narození o kočecí převalení.

Na Nový rok o slepičí krok.

Na Tři krále o krok dále.

Na Hromnice o hodinu více. (Mackerle, 1946 s. 52)

3.1.3 Masopust a postní doba

Masopust byl a je pohyblivým svátkem, stejně jako Velikonoce, spadá do období od 1. února do 7. března. V našem regionu stejně jako na většině Moravy, se spíše než název masopust používalo označení ostatky či vostatky. Tento svátek předcházela čtyřicetidennímu jarnímu půstu a zakončovala ho Popeleční středa. Slavil se obvykle tři dny a předcházela mu bohatá zabijačka, která bývala už ve čtvrtek. Ale zábava začínala až v neděli a další dny byla doprovázena průvodem masek po vsi, někde se tak dělo v pondělí, jinde v úterý. Místa co nestihly maškary obejít v pondělí, obcházely ještě v úterý, kdy voračku platily především dívky. (Večerková, 2003)

Průvod masek se ubíral vesnicí od domu k domu, v jednotlivých staveních bylo připraveno pohoštění v podobě koblih, uzeneho masa či kořalky a obdarovávalo se i penězi, tzv. voračka – „koleda“, které se ukládaly do kasičky a později byly využity na hodování v hospodě nebo na podporu chudých. Průvod byl doprovázen harmonikáři, flašinetáři či bubeníky, povětšinou se chodívalo pěšky, ale není výjimkou průvod na voze či na saních tažených koňmi.

Výběr masek byl rozmanitý a lišil se podle oblastí, typickou maskou býval medvěďák, který vodil na řetězu „medvěda“, ten byl zpravidla ve světnici donucen k žertovnému tanci. Další významnou maskou byl „koník“, ve kterém se schovávaly dvě osoby, také nesměli chybět šašek či kašpárek, kominík, muž se ženou na zádech či na břiše, muži převlečení za ženské (těhotná, cikánka, nevěsta), lékař, planetář, Turek, Žid, myslivec, slamák a další.

Mezi hřebečskými Němci kolovala pranostika, že pokud při tanci na zábavě ženy vyskočí vysoko (muži je pro tento účel ještě zdvihali) tak vyrostete letos len do výšky a krásy.

Ostatkové veselí končilo na Popeleční středu pochováním basy, ta představovala ztělesnění konce zábav, hudby, tance a zároveň začátek půstu. Důležitou osobou, při tomto aktu, byl představitel faráře, který prováděl celý obřad parodující pohřeb basy a obveseloval přihlížející svými šprýmy a žertovnými litaniemi. Ve středu se také pekly koblihy a v některých vsích obcházela s muzikou medvěď s řetězy. (Večerková, 2003)

V postní době se objevovaly v některých vesnicích dvě postavy, první představovala Zimu (muž v kožichu s cepem a na krku pověšeným kozím rohem) a druhá Léto (žena

s rozpuštěnými vlasy, do kterých měla vpletený květinový věnec a v ruce nesla malý smrček), obcházely obec a zpívaly a předváděly scénky, kterak se hádala Zima s Létem.

Do doby masopustu připadají Hromnice, které se slaví 2. února. V tento den se v kostele světi hromničky – dlouhé svíce, které se zapalovaly při hrozbě bouřky, jako ochrana proti udeření blesku do stavení. Na hromnice dostávaly děti ve školách své pololetní vysvědčení.

Só-le na hromnice ložke, bodó kadlátka e hroške. (Mackerle, 1946 s. 52)

Když na Hromnice skřivánek vyletí,

musí potom ještě dlouho mlčeti. (Borkovcová, Kuncová, 2001 s. 86)

Doba postní

Po masopustu následovalo šest neděl postních, které předcházely Velikonocím. První neděle postní se nazývá Černá podle černého oděvu žen, jinde je označovaná Pučálka, podle pokrmu z namočeného a smaženého hrachu. Leckde se též nazývala Liščí, od zvyku chodit s „liškou“, což znamenalo, že maminky upekly preclíky, které poté zavěsily na vrbové větvičky. Ráno byly děti vyslány do zahrady, kde liška ztratila preclíky, děti preclíky hledaly a poté snědly, aby je po celý rok nebolely zuby.

Druhá neděle postní je Pražná, tak byla pojmenovaná podle pokrmu pražma, který se připravoval z praženého nedozrálého obilí, ze kterého se připravovala polévka.

Třetí neděle postní byla Kýchavá, protože v tento den se pořádala mše za odvrácení hrozby moru, jeho příznaky bývalo nadměrné kýchání. Proto se dodnes přeje kýchajícím „Pomáhej Pán Bůh“ či „Pozdrav Tě Pán Bůh“. Lidé věřili, že kolikrát na tuto neděli kýchnou, tolik roků budou ještě žít.

Čtvrtá neděle postní tvoří pomyslný střed tohoto období, a protože byla slavena v družném veselí, označovala se Družebná. Název mohl být odvozen také od družby, který navštěvoval se ženichem domácnost budoucí nevěsty, jako příprava na námluvy, pekly se pro ně koláče nazývané „družbance“.

Pátá neděle postní neboli Smrtná se odehrávala ve znamení odhánění zimy a přivolávání jara. Na některých místech lidé stavěli šibenice, aby na ně mohli zavěsit figuríny představující vládkyni zimy Moranu (Smrtku, Mařenu, Mořenu). Základ postavy byl vytvořen z dřevěného kříže, na který se připevnila otep slámy a figurína se oblékla do ženského oděvu a dozdobila řetězy ze slámy, vejduků (vyfouklá vejce) či ze šnečích ulit. Smrtka se v průvodu odnášela za ves, tam se odstrojila, v některých oblastech se spálila, pokud byl v blízkosti vodní tok, byla Smrtka odnesena vodou. Zpět do vsi se přicházelo s litem (ozdobený smrček), který nesla dívka

oblečená do oděvu Morany. Průvod zamířil zpět do stavení, ze kterého se vyšlo a přitom se říkalo: „Smrt jsme odnesli, nové líto přinesli.“

V německých obcích se nechodilo se Smrtkou, ale děvčata obcházela ves s ozdobeným stromkem.

Poslední šestá neděle postní pojmenovaná Květná, připomínala den, kdy Ježíš přišel do Jeruzaléma a byl vítán zelenými ratolestmi. V kostele se svěřily kočičky z vrby jívy a jako ochrana domova se kladly ve stavení ke svatým obrázkům či za trámy a také se přinášely na pole, pro zajištění dostatku úrody, nebo se zatloukaly do kříže na dveře do chlíva. V některých oblastech se světilo i „šcipo“ (štípa – rozštípnuté poleno), ze kterého se doma vytvořily malé křížky, které sloužily obdobně jako kočičky. V obci Kunčina se vrbové větvičky splétaly do věnečku.

V německých obcích v noci před Květnou nedělí chlapci zatloukali asi metrové kolíky do země pod okny své milé, někdy ke kolíku mládenec přidával i malý dárek. Chlapci chodili jednotlivě nebo ve skupinách v doprovodu hudby a veselí. Pokud bylo zatloukání sledováno z okna světnice, byli mládenci pozváni na malé pohoštění a likér. Dívky měly za úkol brzo ráno kolík vytáhnout, když nešel kolík ven, musely ho uříznout těsně u země. Když se šlo ráno do kostela, musel být kolík už odstraněn. Na Květnou neděli se také v domě nesměly péci koláče, aby se neupekly květy ovoce a obilí. (Borkovcová, Kuncová, 2001)

3.1.4 Velikonoce

Po Květné neděli následoval takzvaný Pašijový týden, který začínal v pondělí a trval až do Božího hodu velikonočního. V tomto čase se také začínalo s prvním setím, velice oblíbené byly velikonoční jízdy, zvané také jarní jízdy po osení (udržované povětšinou na německých statcích). Mladí chlapci a muži osedlali své koně a s křížem posvěceným od pana faráře objížděli všechna pole a louky, aby zajistili hojnou úrodu. Jízda končila mší a večerní tancovačkou. Než vyjel sedlák na pole, udělal před koňmi tři křížky na ochranu. Zrno před setím nesměl opomenout pokropit svěcenou vodou a někdy přidával sedlák i modlitbu, aby byla bohatá úroda. Len se zpravidla vyséval v den některé svěřice, protože se považoval za ženskou rostlinu, rozsévač míval modrou zástěru, pro modré květy lnu a hojnost semen.

Pondělí a úterý se nepřisuzoval zvláštní význam, veškeré přípravy na Velikonoce startovaly od středy nazývané Sazometná či Škaredá, byl to den, kdy Jidáš zradil Krista. V tento den se vymetaly komíny a světnice, švadlenám bylo doporučeno nešít, protože by se jim mohly

zkřivít prsty. Není radno se dnes mračit a škaredit, zůstalo by Vám to po celý rok.

Následoval Zelený čtvrtek, zvyky pro tento den jsou známy už od 12. století v Německu, jehož název je pravděpodobně odvozen od zeleného mešního roucha. Dodržoval se velmi přísný půst, tento den bylo povoleno pouze jedno syté jídlo, samozřejmě bezmasé a především zelená strava, například špenát z kopřiv. Před východem slunce se lidé chodili omývat k potůčkům a říčkám, aby zabránili nemocem a upevnili své zdraví a obnovili vnitřní sílu, dívkám to zaručovalo krásu a mladost (tento zvyk vychází z mytí nohou apoštolům Kristem). Každý měl sníst trochu medu, samotný, ale i s kouskem kynutého pečiva, aby se uchránil před zmijím kousnutím a hmyzím bodnutím. Na Zelený čtvrtek „odlétały zvony do Říma“ a jejich hlas až do Bílé soboty nahrazovalo takzvané dřevěné zvonění neboli zvuk řehtaček, hrkaček či pojízdných tragačů, se kterými obcházelí chlapi dům od domu a prosili o koledu. Leckde dostali chlapi výslužku za odvedenou službu v podobě perníku, preclíků či peněz od místního faráře, přicházeli s prosbou: *hrkali jsme, klepali jsme, všechno se nám polámalo, prosíme o pár krejcarů*. (Nekuda, 2002 s. 380)

Velký pátek byl významný den především pro věřící lid, lidé se chodili modlit do kostela a drželi smutek nad Božím hrobem. Věřilo se, že se země otevírá a vydává všechny své poklady, proto se nesmělo hýbat se zemí, tím pádem se nekonalý žádné práce na polích a v sadech. Podle pověstí se na několik hodin otevírá i hora Blaník. I v tento den chodili chlapi s klapáčkami a prosí o vejce či peníze, pro nejchudší lid to bylo přilepšením na Velikonoce. Obchůzku doprovázela veršovaná básnička:

*Pro Svatý hrob jsme řehtačkami klapali,
o velikonoční dárek bychom vás teď prosili.* (Borkovcová, Kuncová 2001 s. 53)

Svaté třídní, jak byly pojmenované dny před Božím hodem velikonočním, zakončovala Bílá sobota, která zároveň ukončovala čtyřicetidenní půst. Bílá se nazývala podle bílého oděvu křtěných v tento den. Než se odešlo na mši, uhasily se doma všechny ohně a chlapi nanosily polena před vstup do kostela, kde se zapálil oheň, který se posvětil, proto se také tento den označoval jako den světla. Žhavá polínka se odnesla domů a založil se z nich nový oheň, z dohořelých polen se vytvářely křížky, které se v některých oblastech spolu se svcenými kočičkami zapichovaly do polí na ochranu před krupobitím. V tento den se také připravovalo pečivo a rozličné pokrmy na neděli a také se malovala a barvila vajíčka.

Na Boží hod velikonoční, čili vzkříšení Ježíše, se brzo ráno sešli obyvatelé obcí v kostele, kde se světily pokrmy, které sebou v šátcích přinášely hospodyně. Jednalo se především o mazance, malovaná vejce, uzené a klobásy, česnek, sůl či víno. Takto posvěcené

pokrmu se po příchodu do stavení obřadně snědly a nezapomnělo se ani na kousek pro hospodářská zvířata a část pokrmů se donesla také na pole, do zahrad a studní, pro dostatek úrody a kvalitní vody. Nejrozšířenější velikonoční stravou byl mazanec a „jidáše“ z kynutého těsta, které byly tvarované do smyček. Mazance byly velmi podobné těm co, známe nyní, měl kruhový tvar, v jehož středu byl ostrým nástrojem vykrojen kříž. Jako tradiční pokrm byl podáván beránek, dříve masitý pokrm jako obětina, později spíše pečený z kynutého či třeného těsta ve formě, kolem krku míval uvázanou červenou mašli a pokládal se na zelený papír, či se kolem něj rozložily zelené snítky a obložily malovanými kraslicemi. Ráno na velikonoční neděli se hledívalo ke slunci, které prý třikrát poskočí z radosti nad vzkříšením Krista.

Velikonoční pondělí se odehrávalo ve znamení mrskutu lidově známého také jako pomlázka, mrskačka, šmerkust, ten měl zajistit ženám a dívkám přechod životadárné mízy z proutků do těla, zvláště zdraví a krásu, tradičně si říkalo, aby ženy „neuschly“. K panenským ctnostem patřilo to, že dívky neplakaly ani při velmi bolestivém šlehání. S pomlázkou chodili malí chlápci, ale i děvčata po známých a sousedech, odměnou za „výplatu“ dostávali především barvená vejce, perníkové figurky, výjimkou nebyl ani piškotový beránek či v pozdějších letech i čokoládové figurky, chudé děti dostávaly i drobný peníz. Dárky, které si děti vykoledovaly, rozložily na okno a některé sloužily přechodně i jako hračky (zejména perníkové figurky).

Při koledě recitovaly děti básničky:

*Velikonoce dnes světíme,
pomlázka mě jistě nemine,
dáte-li mi vejce s cukrovím,
jak jste hodni, každému povím.*

Jiná průpovídka pochází z Moravské Třebové:

*Děvče, děvče vyšlehat se nech,
aby tě nekousalo tolik blech,
za groš a za kořalku zbavíme tě všech.* (Borkovcová, Kuncová, 2001s. 54-55)

Pro dospělé koledníky bylo přichystané malé pohoštění a nesměl chybět ani doušek kořalky. Všem koledníkům, kteří přišli s pomlázkou (nazývanou také žíla, metla, tatar či mrskačka), přibyla na užším konci pomlázky další barevná stuha, velké množství stužek bývalo prestižní věcí. Starší mládenci chodívali na pomlázku ve skupinách a vypláceli stejně stará děvčata, která jim za odměnu dávala malované kraslice a pokud byl mezi hochy vyvolený dané dívky, dostal kraslici nejkrásnější a obvykle i s napsaným ozdobným věnováním. Na Svitavsku

dostávali chlapeč kromě vajec i velikonoční pečivo, tím býval koláč s několika nádivkami či obdoba dnešního mazance veliký bochník plněný rozinkami. Tento bochník spolu s vejci dostával čeledín spolu s platem.

V Gruně chodí dodnes mladí muži s lopatou, kterou převzali od svých otců. Děvčata a ženy ji doplní novými stužkami. (Moravskotřebovské vlastivědné listy, 2003)

Po první světové válce se rozšířila i na Hřebečsku představa o zajíci, který dětem naděluje vejce (Osterhase): „*Rodiče nám koupili sladkost a vejce a na zahradě udělali hnízdo zaječí, hledali jsme to, měli jsme radost.*“ (Nekuda, 2002 s. 380)

Pomlázky bývaly spletené tradičně z osmi prutů, materiálem byly červené a žluté vrbové pruty, v některých místech se přidával i jalovcový prut a svázané bývaly mrskačky zejména červenou stužkou, ale používaly se i stuhy různobarevné. Z vrbových prutů se také vyřezávaly písťalky, které se nožem otloukaly v rytmu veršů:

*Z prutu, z proutku písťala,
dám ti krajíc bez mála,
koblíhy kousek dostaneš,
ale jen když nepraskneš. (ze Starého Města) (Borkovcová, Kuncová, 2001 s. 55)*

Kraslice se v regionu Moravskotřebovska zdobily v dřívějších dobách metodou vyleptávání kyselinou nebo vyškrabáváním. Nejrozšířenější byly kresby květin, srdíček, ptáčků, ale i velikonočního beránka a zdobily se také psanými texty s věnováním. V některých oblastech se zdobilo i voskovou batikou nebo otiskem přírodnin, především listů a květů rostlin. V okolí obce Kunčina se vejce barvily za pomoci mladého zeleného žita na zeleno, uvařenými slupkami z cibule na žluto až hnědo, červená barva se získávala z papírku od cikorky, také se zdobila nalepováním malých kousků slámy. Na kraslicích se objevovaly nejrůznější průpovídky:

*Karafiáty, tulipány, růže,
až uvadnou, nikdo jim nepomůže.
Ocel a železo se láme,
naši lásku dál pevnou máme. (Borkovcová, Kuncová, 2001 s. 53)*

Po koledě byly u hochů hojně rozšířené hry s vejci, například sekání do vajec: *Hráč drží vejce mezi prsty v jedné ruce. Protihráč se snaží mincí vejce zasáhnout. Když zůstane mince třet ve vajíčku, získává vajíčko. Často se také házelo vejci proti sobě, čím vejce se rozbilo, ten*

prohrál. (Borkovcová, Kuncová 2001 s. 55) Lidé věřili, že pokud se někdo na svých cestách životem ztratí, má si vzpomenout s kým o Velikonocích jedl vejce a znovu nalezne cestu zpět.

3.1.5 Od Velikonoc po Advent

Filipojakubská noc – Pálení čarodějnic

K noci z 30. dubna na 1. května se váže pověra o čarodějnicích, které létají na košťatech a pometlech po nebi a pořádají setkání na kopcích a křižovatkách cest. Věřilo se, že čarodějnice nepřejí úrodě a uhranují dobytek, aby hospodáři neměli dobrý rok. Proto se lidé před nimi chránili různými opatřeními. Důležitým ochranným symbolem bylo pálení ohňů na vyvýšených místech obcí a v jejich okolí, které mělo čarodějnice odehnat od vesnice. V některých vesnicích mládenci zapalovali košťata a vyhazovali je obloukem nad sebe, soutěžili mezi sebou, kdo koště vyhodí výš než ostatní. Kronikář z Chrastové zmiňuje: „*Na návrších nad Půlpecny a nad starou školou rozžehují hoši ohně, skáčí přes ně a zapalují stará košťata, škrabliska, vyhazují je hořící do výše. Někteří hoši schraňují košťata k tomu účelu po celý rok*“ (Nekuda, 2002 s. 382) Hospodářství chránily hospodyně rozličnými prověřenými doporučeními, například před dveře chléva byly kladeny zelené drny trávy či ostré předměty jako byly vidle či hrábě. Obydlí se také světla svícenou vodou a za okna i za rámy dveří se zasunovaly zelené vrbové větvičky, čerstvě uřezané.

Máj

„*Bouřka v máji – sedlák radost neutají.*“ (Borkovcová, Kuncová, 2001)

Začátek měsíce května byl propojen s tradicí stavění májů. Mladí muži v lese uřízli zpravidla jehličnatý stromek, kterému oloupali celý kmen, který byl leckde obitý železnými pláty a hřeby, což mělo zabránit poškození májky od chlapců ze sousedních obcí. Na vrcholu kmene zůstával pouze zelený jehličnatý vršek, který byl dozdobený věncem z čerstvého chvojí, ten byl ozdoben papírovými fábory, pestrými stužkami, kvítky či červenými hedvábnými šátky. Někdy se na vrchol máje přivazovala láhev vína či kořalky, pro kterou odvážní chlapci vylézali. Soutěžilo se také v tom, který hoch vyleze výše a utrhne některou z přivázaných stužek. Máj stávala povětšinou v každé obci na návsi nebo ve středu vesnice před hospodou. Úkolem mládenců bylo celý měsíc májku hlídat, aby ji nikdo cizí nepokácel či neodnesl věnec, nebo aby nebyla vyvrácena větrem. Všichni muži na stráži se bedlivě střídali, ukradením májky či

věnce bývali místní jinoši pokořeni a nejednou došlo i na vzájemnou pranicí mezi přespolními mládenci.

Na některých místech, spíše v dřívějších dobách, stavěli máje i zamilovaní chlapci pod okny svých vyvolených dívek. Kresbami srdíček a různými značkami, především monogramy, na kmenech májek, ale i na vratech stodol, zveřejňovaly hoši svoje milostné vztahy.

Velikou událostí a slavností v obci bylo kácení máje, na kterou se sešli všichni přítomní občané ze všech společenských vrstev a věkových kategorií. Kácení máje doprovázela na mnoha místech i žertovná scénka. Objevili se v ní drvaři (dřevaři, cigáni, pytláci), kteří chtěli strom svými dřevnými či tupými pilami pokácet. Činnost se jim snaží překazit hajný nebo lesník, který jednoho z účastníků „zastřelí“, přičemž k němu přispěchá doktor a snaží se ho oživit. Hajný nakonec dává svolení ke kácení májky, následně se mezi občany draží vršek májky s věncem. A pořádají se různé sousedské soutěže nejen pro dětské účastníky, ale především dražba ozdobeného vrcholu kmene. (Večerková, 2003)

Kukačka, která kukala v květnu, věštila, kolik roků budeme žít a dívky se mohly dozvědět, za kolik let je čeká svatba. Pokud se kukačka ozvala, mělo se také třepat peněženkou, aby člověka neopustily peníze a zároveň si lidé měli lehnout do trávy a válet se, aby je nebolela záda, až nastane období sklizně.

Má-li květen chladný krok,

přinese nám dobrý rok. (Borkovcová, Kuncová, 2001 s. 86)

Letnice

Je to svátek pohyblivý, řídí se podle data Velikonoc a slaví se padesát dní po Velikonocích. Lidé se v tomto čase hojně modlili, chodilo se na hřbitovy vzpomínat na zemřelé a sloužily se veliké mše v kostelech. Obydlí a stáji se zdobily kvetoucími bylinami a dřevinami, také se na dveře přibíjeli lipové větvičky. Večer před letničními svátky mládež téměř do půlnoci praskala biči a střílela z pistolí. Hospodyně pekly speciální svatodušní obřadní pečiva. Tradiční byly průvody na svátek Božího těla, které se konaly jak na vesnicích, tak i ve městech. Průvod byl zasvěcen prosbě za příznivé počasí, v čele kráčel pan farář s monstrancí a za ním šel průvod lidí, přičemž ženy a dívky byly oblečené do bílých šatů.

Na Boží tělo světlo a jas, letošní víno potěší nás. (Borkovcová, Kuncová, 2001 s. 87)

Významné dny a svátky během roku

Mezi hospodářskými pověrami, patřilo zvláštní místo svátku svatého Matěje, který byl považován za patrona úrody. „*Matěj ledy boří, nebo nové tvoří.*“ Ráno děti vyběhly bosky a většinou ještě v nočních košilkách do zahrad a s dospělými třásli ovocnými stromy, kterým tak zaručovali plodnost. Každý ze stromů třikrát oběhly a přitom zpívali:

*Ó Matěji, můj milý,
jak jdou mé prosby daleko,
smiluj se nad stromy, buď naměkko,
necht' se trošku obléknou.
Aby žádný nezůstal nahý a nalehko
a aby všechny stromy ovoce urodily.* (Borkovcová, Kuncová, 2001 s. 40)

Lidová pranostika říká, že sv. Jiří otevírá zem: „*Na svatého Jiří vylézají hadi a štíři,*“ někde s dovětkem: „*...ale ještě nejsou jedovatí.*“ Od tohoto svátku začínala letní pastva, kdy se slavnostně vyváděl dobytek na pastviny. Příroda už lidem ukazuje svoji shovívavější tvář, třebaže ještě panuje „aprilové“ počasí. „*Na sv. Jiří rodí se jaro.*“ I když jsou „zmrzlý muži“ až v polovině května kolují i pranostiky „*Mrazy neuškodí, co po Jiřím chodí.*“

Svátek sv. Jana Křtitele oslavuje, jako jediný, den kdy se světec narodil, tedy 24. června a vychází na den letního slunovratu. Tento den a zvláště noc byla v lidové tradici významná především v oblasti léčitelství, věštění a ochrany duše. „Svatojánským“ bylinám natrhaným především v noci či o poledni se přisuzovala neobvyklá moc. Například toužila-li se dívka dozvědět jestli ji mládenec, po kterém touží, miluje, rozemnula mezi prsty listy třezalky a odříkala k tomu zaklínadlo, pravda se jí následně vyjevila. K noci se také váže tradice pálení svatojánských ohňů na kopcích a vrších nad vesnicí. U ohňů se scházela především mládež, tancovala kolem nich, odříkávala různá pořekadla či mladí muži leckde i páry přeskakovali oheň, ve víře že síla ohně očišťuje a posiluje jak tělo, tak i duši. Pálení ohňů mělo také v našem regionu etnický charakter, kdy plápolající hranice označovaly příslušnost k německému národu. Jak píše i kunčinská kronika: „*Byl to nádherný pohled, když ve vzdáleném okolí četně ohně vzplanuly na znamení, že zde bydlí Němci.*“ (Nekuda, 2002) Musíme, ale dodat, že svatojánské hranice se zapalovaly po celé Moravě jak v českých tak i německých rodinách.

Tradice z Malé Hané praví, že do svátku Jana Křtitele nesměly maminky, kterým umřelo dítě, jíst jahody, z důvodu, že by se na děti v nebi nedostal jejich příděl těchto plodů. (Borkovcová, Kuncová, 2001 s. 61)

O letním slunovratu se pořádaly veliké slavnosti, nazývané poutě. Konaly se mše v nádherně vyzdobených kostelech, na návsích se stavěly jarmarky, kolotoče, flašiny, houpačky a krámky. V domácnostech se pekly koláče, husy a ostatní drůbež a vyráběly se další pamlsky, kterými se také hostili chudí pocestní, a na ničem se nešetřilo.

Do Jana o dešť pros, pak je vhodný suchý šos. (Borkovcová, Kuncová, 2001 s. 86)

Na svátek sv. Anny se na mnoha místech konaly procesí, poutě a na večer taneční zábavy, byl to nejhojněji slavený světec, protože jí byly zasvěceny mnohé kostely a také se stala patronem horníků.

Svatá Anna, chladna zrána. (Maráková, 2006 s. 81)

Svátek sv. Václava byl velice významný pro celý český národ, pořádaly se procesí i velkolepé poutě a především tradiční svatováclavské posvícení.

Na svatého Václava každá pláňka dozrává. (Maráková, 2006 s. 99)

O svátku Všech svatých se konaly mše a modlitby za zemřelé, a lidé upravovali a zdobili hroby svých příbuzných. Věřilo se, že se duše zemřelých účastní půlnoční mše v kostele. Pro zdobení hrobů o dušičkách, jak se lidově tento svátek nazýval, se využívaly především přírodní materiály, například šípky, ptačí zob, trnky a různé květy ze kterých se vytvářely kytice a věnce.

Svátek svatého Martina ukončoval veškeré práce rolníků na polích a znamenal také ochlazení a první sníh. Pekla se posvícenská husa „svatomartinská“ a martinské rohlíky plněné makovou nádivkou.

Martinův plnovous bílý,

zima dlouhá plná síly. (Borkovcová, Kuncová, 2001 s. 87)

Na svatou Kateřinu se konala poslední taneční zábava, po ní už začínala mírná postní doba adventní. Kateřina se stala patronkou učenců, studentů, univerzit a knihoven.

Za den nejvhodnější pro milostné věštění a čarodějnictví byl považován svátek sv. Ondřeje. Světec byl patronem rybářů, řezníků, provazníků a také nevěst. Spolu se Štědrým dnem byl tento den v oblasti věštění nejdůležitějším. Mezi lidové zvyky patřilo v předvečer svátku, házení slaměného věnečku na větev stromu, spolu s odříkáváním průpovědky. Když se věnec uchytil na větvi, znamenalo to do roka svatbu, při opakovaném házení, se usuzovalo,

kolik let zůstane osoba svobodná, při úplném neúspěchu měla daná osoba vyhlídky jako stará panna či starý mládenec. Také se chodilo naslouchat k otevřenému oknu, pokud dívka slyšela „ano“, mohla čekat ženicha, ozvalo-li se ne, musela ještě rok čekat. Jestliže uslyšela křik dětí, mohla se stát svobodnou matkou. Netradiční bylo mačkání k postranici postele, které mělo zajistit zobrazení podobu ženicha ve snu, dívky se pevně přitiskly k prknu a odříkávaly: „*Postranice, tisknu tě, sv. Ondřeji, prosím tě, dej mi pokyn, kdo bude můj nejmilejší.*“ (Nekuda, 2002)

Další tradiční zvyky se velice podobaly těm, které se prováděly na Štědrý den, například lití olova, třesení stromem, házení pantoflem a jiné. Při třesení plotem si svobodné dívky našli místo, kde se střetávají tři ploty a začaly jím třást a odříkávat při tom: „*Svatý Ondřeji, já tobě plotem chvěji, abys mi pověděl, kde se nachází můj milý.*“ Ze které strany se ozval štěkot psa, tam odtud přicházel ženich. (Borkovcová, Kuncová, 2001 s. 75)

3.1.6 Společenská setkání nejen při práci

Senoseč

Tráva začíná uzrávat a vítr stébla ohýbá do stříbřitých vln. Luční kvítka se marně derou ke slunci, a právě v tuto chvíli začíná senoseč. Je červnové časné ráno a ještě než se probudí nový den, ženci vyrazili se svými kosami na louku. Čerstvá tráva padá jako po másle pod ostřím kos, tvoří se řady pokosené trávy a ženci neustále kosí a kosí. Po žencích přijdou „hraběnky“ otáčet a uhrabávat seschlou travu. Večer se tráva skupila, aby se do ní nedostala přebytečná vlhkost. Za několik dní už ženci odváželi seno na vozech, správně uschlé seno se poznalo, tak že v rukách krásně křupalo.

Žně a dožínky

Žně vrcholily ke konci srpna, první tah kosou při sečení býval zpravidla do tvaru kříže. První vůz se žitem byl ověnčený stuhami a barevnými fáborky. První klasy, přinesené z pole se dávaly zpravidla ke svěcení. Klásky, které byly zapomenuty na poli se nazývaly muzikanti, pro toho kdo je tam zapomněl, to znamenalo přírůstek do rodiny. Kam oko dohlédlo, stávaly na polích panny ze žita a panáci ze pšenice. Sekáči pilně pracovali od rána do setmění, a občerstvovali se během dne pěti pokrmy. Dožínkové slavnosti se pořádaly na konci žní, kdy už byla většina úrody pod střechou, a mohlo se oslavovat úspěšné ukončení prací. Z pravidla se na poli nechával malý kousek obilí jako poděkování za dobrou úrodu, snop býval posekaný a

položený do kříže nebo neposekaný kus se nechal stát na poli. Poslední sekáči se z pole odváželi na květy ozdobeném voze, který doprovázela veselá muzika. Před vozem kráčeli mládenci v krojích s věncem, který byl spleten z nejhezčích plných klasů a doplněn barevnými čerstvými květy a mašlemi. Za věncem následovala chasa v párech, oděni také do krojů, a průvod zakončovala poslední fůra úrody. Věvec převzala na statku selka a dožínky pokračovaly ve víru tance, hudby a veselí, a samozřejmostí bývalo pohoštění až pěti různými pokrmy. (Borkovcová, Kuncová, 2001)

Posvícení, hody

„Posvícení, vejdi dále, mé údy posiluj stále.“

Posvícení se slavilo nejen na podzim, ale i v létě v průběhu dožínek, někdy se posvícení označovalo jako hody a mnohdy je doprovázela pouť, která měla církevní charakter modlení se a prosení při procesí. Vztahovalo se především ke svátku patrona obce nebo kostela, či k významným svátkům národním. Kupříkladu se pořádaly hody na sv. Václava, sv. Kateřinu či na sv. Martina. Na Hřebečsku se slavily císařské hody každou třetí neděli v říjnu, tento den byl určen už císařem Josefem II. v roce 1787, který chtěl docílit sjednocení rozverných posvícenských zvyků v dané oblasti. Na některých místech se slavilo i dvojí obecní posvícení, především když byl kostel zasvěcen dvěma patronům, například ve Starém Městě slavili anenskou pouť a kateřinskou hodovní zábavu.

K jídlu a pohoštění, na které se velmi dbalo, se připravovala zpravidla husa a různé druhy koláčů a buchet. Hospodyňky pekly veliké kulaté koláče pojmenované „půdové“, mazaly je povidly, tvarohem či sekanými hruškami, podobné náplně měly i velké „mlatové“ koláče (Tennkuchen), které se připravovaly v jiných rodinách. Posvícenská hostina mívala většinou sedm chodů, začínalo se masovou polévkou, následovala pečená husa či kachna, sekaná, pečená kuřata, králíci a jídlo se zakončovalo kávou s pečivem a koláči. Na stole nesměly chybět takzvané „boží milosti“ – nekvašené pečivo, dále se pojídaly hojně ořechy a popíjel se alkohol.

Hody byly doprovázeny bujarou taneční zábavou, a výzdobou oken a průčelí ozdobnými vlaječkami s různými motivy, například v Moravské Třebové, byl na vlaječkách motiv husy. Na mnoha místech v regionu se dochovaly zvyky stínání berana, jinde mlácení kohouta či housera cepem či šavlí se zavázanýma očima, až do konce 19. století, kdy byly tyto zvyky zakázané. (Borkovcová, Kuncová, 2001)

Vinobraní

V některých obcích se převážně v říjnu pořádala oslava či zábava, nazvaná vinobraní, i když se v místě nenacházel žádný vinohrad. Zábava se konala v obecním sále, který byl vyzdobený fábory, a od stropu visely přivázané hrozny vína. Hrozny jsou hlídány „policajty“, kteří chytí každého, kdo se pokusí hrozen utrhnout a dají mu pokutu v podobě zaplacení kořalky či jiného vesměs vtipného úkolu. (Večerková, 2003)

Dračky

Dlouhé zimní večery byly na vesnici také vyplněny prací, jednou z takovýchto činností bylo draní peří. K dračkám se scházela děvčata a hospodyně v zimním období pomáhat do stavení, kde se připravovala výbava domácích dcer. Hospodyně si vyprávěly různé příběhy ze starých dob, ale i novinky ze současnosti. Někdy klid práce narušili chlapci, kteří přišli, rozrazili dveře a vhodili do světlice hrnc plný různorodého smetí, obvykle v něm bývaly sladkosti posypané černým pepřem. Pokud se zdařilo chytit pachatele, který způsobil tento žert, začernily se mu tváře sazemi, čímž byl poté pro posměch všem zúčastněným. Konec draček byl ve znamení pohoštění (zvané také dodraná, doděrek, dodírek, aldamáš), jedlo se a pilo, množství koláčů, kávy, přebytky ze zabíjačky, rum, někde se také tancovalo při harmonice. (Večerková, 2003) Nesmělo se opomenout na tzv. blézačku / lézačku, kdy se vařila temná povidla z trnek, kdy se zpívalo a hrály se různé hry a žertovná škádlení – na zahradníka, protože padne nějaká hobička, přijde záhadná babka, na dvoře se objeví strašidlo. (Mackerle, 1946 s. 52)

Přástky

Když v posledních mlhavých listopadových dnech nastoupí náhlá zima, provozují povětrné čarodějky ve vzduchu svoji zběsilou hru. Zuřivá sněhová bouře se žene přes vesnici a v mohutných kachlových kamnech selských světnic příjemně hoří oheň.

Chvála a dík, přástky, vám,

Přijdete na přástky k nám?

Odnaproti sem přijdete?

Jen přijďte a sedněte! (Borkovcová, Kuncová, 2001 s. 71)

Takovouto průpovídkou se v dřívějších časech zvalo za dlouhých zimních večerů na přástky. V selských jizbách se scházely přadleny z okolí se svými kolovraty a zásobou lnu, aby využily tento nehostinný čas při smysluplné práci a ještě se u toho poveselily. Hospodář při té

příležitosti po večerech připravoval ke svícení potřebné smolné a bukové třísky, nebo dělal jinou důležitou práci. Děti zůstávaly v pozadí a poslouchaly nejrůznější povídačky, pohádky a báje o ukrytých pokladech, dracích chrlících oheň, zakletých princeznách a loupeživých rytířích, jakožto i o strašidelných bludičkách, ohnivém mužíčkově, vodníkovi či čertech. K přástkám se také přidávala mladá děvčata, která doprovázela práci mimo jiné i zpěvem lidových písní. Při přástkách se také probraly všelijaké lidské a sousedské problémy a hašteření, u kolovrátku často vznikaly i klamně drby a pomluvy. Na přásky mládenci, většinou nechodili, ale snažili se o žertíky, čtveráctví a dělání taškařic. Mezi známé taškařice patřilo: Tichá hudba, Tlačení můry, Házení střepů z hrnců, Hra na mlýn, Hra na soukeníka, Přitloukání mísy, Uspávání či Trhání třešní. Uvádíme popis zábavy Trhání třešní:

K tomu si dvě přadleny tajně připravily dva hrnce. Jeden obsahoval trochu sazí (mouru), druhý tlučenou rudku. Jeden z chlapců si musel sednout na stoličku a pozvednout obličej ke stropu světnice. On představoval třešňový strom plný černých a červených třešní. Dívky se postavily se svými hrnký před „třešňový strom“ a ťukaly nic netušící oběti do obličeje: „Trháme třešně, trháme.“, a dělaly, jakoby házely utržené třešně do svých hrnců. Při tom si nabraly barvu a udělaly při každém „utržení třešně“ chlapci černou nebo červenou tečku na obličej, až byl napolovic červený a napolovic černý. Se slovy: „Strome, už jsi prázdný,“ přenechaly pomalovaného posměchu společnosti. (Borkovcová, Kuncová, 2001 s. 74)

Vždy v pátek o Adventu se konala „dlouhá noc“, kdy přadleny pilně předly až dvě hodiny přes půlnoc. Výnos z této práce navíc se využil na pořízení prostředků pro pečení vánoček, na které se o Vánocích nesmělo zapomenout v žádné kuchyni. Když končilo na konci zimy předení, sešly se účastnice přástek se svými společníky na takzvané Večeři na rozloučenou. Na hostině se podávala mléčná nebo pивní polévka, kaše, leckde se připravovaly i koláče, hodování se protáhlo v tento poslední den přástek hluboko přes půlnoc. Jaro a jarní práce na polích a zahradách už volaly. (Borkovcová, Kuncová, 2001)

*Na svatého Řehoře,
čáp letí přes moře,
žába hubu otevře,
ledy plují do moře,
líný sedlák, který neoře. (Maráková, 2006 s. 38)*

3.2 Rodinné zvyky v průběhu života

Obyčeje a zvyky v průběhu roku doprovázely člověka od kolébky až ke hrobu „jako věnec květů světlých a tmavých barev“. (Borkovcová, Kuncová, 2001 s. 38)

Narození a křest dítěte

Podle pověr, v našem regionu, přicházely děti na svět z rybníka, řeky či ze studně, pouze v některých obcích je přinášel čáp nebo vrána. Těhotné ženy a ženy v šestinedělí se musely mít velice na pozoru, každý jejich čin či nenadálý pohyb mohl podle předpovědí ovlivnit dítě. Těhotná se nesměla lekat či rozčilovat, kdyby se v leknutí dotkla na určitém místě, tak na stejném místě by se dítěti vytvořilo znaménko. To samé platilo i o dívání se do ohně. Před znetvořením či deformacemi žena své dítě uchránila, když se nedívala na nehezké až zrůdné věci či události. V šestinedělí rodička neopouštěla dům, jen bylo-li to nezbytně nutné a musela si dát do bot slámu ze slamníku a vrátit se před západem. Nesměla brát vodu ze studni, jinak by tato vyschla. Sousedky jí nosily jídlo a potřeby do domácnosti, příkladem jsou boží milosti, velká homole cukru, na posílněnou nosily slepičí vývar (*aby dostala pod kůži*). Jestliže šestinedělka umřela, dávalo se jí do rakve šití, aby mohla svému dítěti ušít prádélko, každou noc poté před půlnocí přicházela ke kolébce a dítě uspávala. (Nekuda, 2002)

Dítě narozené v neděli na Nový rok, bylo dítě štěstěny, mohlo vidět skryté věci. Aby se zajistilo štěstí i ostatním narozeným, podržela se novorozeňata pod stolem a nesměly se jim v prvním roce života stříhat vlasy a nehty. Dítě se nejčastěji křtilo už v den jeho narození, ale obvykle třetí den po narození. Na křest se zvali příbuzní, kmotři i známí, bývalo zvykem, že kmotr či kmotra dávaly dětem do kolébky „kmotrovský list“ (součástí byl ozdobně psaný veršovaný text s věnováním) a peněžitý dar, v případě chudších kmotrů dar hmotný. Být kmotrem se považovalo za prestiž, protože kmotři si „stavěli schůdek do nebe“. Kmotři s dětmi bývali spojeni po celý život. Na mnoha místech byli lidé tak chudí, že kmotry nechtěli, a proto posílali ke křtu porodní báby. Jméno děti dostávaly po rodičích, kmotrech či po významném světci, který v daný den slavil svátek. (Borkovcová, Kuncová, 2001)

Svatba

O dřívějších „námluvách“ jsme se dozvídali následující zprávy: Vyznání lásky se dělo bez mnoha okolků, často již při prvním setkání. Ženich pozval dívku zvolenou za nevěstu do cizího domu, přivítal ji, vyzval ji, aby si sedla vedle něj, a začal následující proslov:

„Ty Kateřino! Chceš se za mě provdat?“

Dívka: „Jak se mohu za tě provdat? Jsem jen chudá dívka.“

Ženich žertovně: „Když nemáš tisíc zlatých, tak si tě nemůžu vzít.“

Dívka: „Proto já taky ne.“

Ženich: „Když si mě chceš vzít, tak nemusíš mít vůbec nic. Když chceš, tak to řekni své matce, tak to bude dobře.“ (Borkovcová, Kuncová, 2001 s. 32)

Však nenechte se zmýlit, takto se svatby vůbec neodehrávaly, toto je pouze výjev ze sepsané hry na počest návštěvy knížete Lichtenštejna v roce 1797 v Moravské Třebové. Sňatky bývaly většinou dohodnuté předem a šlo hlavně o majetek a přiměřenost stavu. Svatby se konaly zpravidla na podzim před adventem a o masopustu, obvyklým svatebním dnem bylo úterý. Většina vesnic mívala svého svatebního řečníka a ceremoniáře, který zval na svatbu, promlouval v tradičních částech příprav na velký den dokonce už i při námluvách. Nevěstu a ženicha doprovázely družičky a mládenci z okruhu jejich svobodných příbuzných a přátel.

Příbuzní a sousedi přinášely už týden před samotnou svatbou naturálie na přípravu svatebních pokrmů (mouku, vejce, máslo, mléko, tuk, aj.). Z přinesených potravin se připravovalo velké množství koláčů, které se podělily v celé vsi. Příbuzným, ale i známým a chudým lidem nevěsta roznášela, několik dní před svatbou, výslužku (velký mlatový koláč pokladený malými svatebními koláčky). Ta sloužila jako pozvánka k hostině.

Několik týdnů před vdavkami se v domě nevěsty pilně šily svatební šaty a výbava, ženichovu košili musela zpravidla ušít nevěsta sama. Ženich za žádných okolností nesměl vidět nevěstiny šaty, věstilo to neštěstí. Večer před svatbou se pořádal živý večírek. Ve svatební den ráno se ženich, po obdržení požehnání od svých rodičů, vydal s družinou a muzikanty k nevěstě. Následovalo krátké dohadování a poté byli příchozí vpuštěni do domu a ženichovi byla předvedena „nevěsta“, většinou jiné děvče či služebná, až po chvílce přivedli pravou nevěstu. Po požehnání od nevěstiny rodičů se svatebčané odebrali do kostela na oddavky. Svatba pokračovala v hospodě zábavou a bohatou hostinou v domě nevěsty, ale i u ženicha či u obou, v po sobě jdoucích dnech. Na mnoha místech se převážela nevěstina výbava už den před vdavkami, tomuto aktu přihlížela obvykle celá obec a neobešlo se to bez různých žertů a šprýmů. Do výbavy, kromě peřin či vyšivaného a ušitého prádla, patřila drůbež, některé nářadí, obilí, snopy lnu, menší nábytek, aj. (Borkovcová, Kuncová, 2001)

Jeden ze zvyků, které se vázaly ke svatbě, bylo zpívání dětí před svatebním domem o koláčky, které jim rozdala nevěstina matka. Na průběh manželství upozorňovala některá znamení. Pro neúspěch svatby svědčil silný déšť s větrem, zvonění umíráčku, když byl vůz

tažen běloušem, plápolavý oheň svíce v kostele na oltáři atd. Nevěsta dostala do pravého střevice peníz a sebou si nesla kousek chleba či klíč uvázaný na krku, prý aby jí v životě neopustily peníze a měla dostatek obživy. (Nekuda, 2002)

Odvody

Probíhaly pravidelně vždy na jaře, chlapci, kteří dosáhli správného věku, byli odvedeni na vojnu. Pokud byl mládenec vybrán, umístil si za klopou květinu, jestliže ho nevzali, dal si povolávací rozkaz za stuhu klobouku. Už týden před odvodem se chlapci scházeli a společně zpívali většinou vojenské písně za doprovodu harmoniky. Z odvodu se vraceli pochodem veselý a s muzikou. Obešli spolu své rodiny, kde na ně čekali rodiče a občerstvení pro všechny. K večeru se sešli s děvčaty v hospodě při odvedenecké zábavě, zvané také rekrutní věneček. (Borkovcová, Kuncová, 2001)

Smrt a pohřeb

Smrt se mnohdy předpovídala křikem sýčka za temných a bouřlivých nocích, kokrháním slepice, žalostným vytím psa, jestliže v místnosti spadl obraz, krtek vyhrabal hlínu přede dveřmi, a dalšími více či méně absurdními jevy. Pokud se vědělo, že někdo umírá, rozsvítla se u něj hromniční svíčka a otevřelo se okno dokořán, aby mohla duše odejít k Bohu. Také byl přivolaný kněz, aby mohl učinit poslední rozhřešení. Zemřelému se zatlačili oči a nejprve se položil na zem do slámy a teprve poté do rakve. V případě že se člověk obával smrti, měl políbit mrtvému palec u nohy. Příbuzní a známí se zvali na pohřeb zvoněním umíráčku na kostele. Mrtvý býval většinou v domě až do pohřbu, kdy ho chodili navštěvovat sousedi, kteří se u něj modlili. Při odchodu se podával chléb a pálenka. V den pohřbu byla rakev uzavřena a nesla se či na vzdálených místech vezla na voze ke hrobu. Před odchodem se na prahu nad rakví udělaly tři křížky. Před průvodem chodila plačka s hořící svíčkou, členové různých spolků chodili v uniformách (hasiči, myslivci, atd.) Při pohřbu svobodného šla před rakví bílá (nesla myrtový věneček) a za rakví následovala černá nevěsta (nesoucí zlomenou svíčku), zároveň muži, kteří nesli rakev, byli opásáni bílou šerpou. Na hřbitově někdo z příbuzných pronášel proslov. Po pohřbu se „zapíjel žal“, při tom se podával chléb, sýr a kořalka. Chudí lidé mívali pohřeb tichý bez hudby a zvonění zvonů. (Nekuda, 2002)

Výběr z několika pověr, předvídajících neštěstí:

Když pes hodně štěká, věští to neštěstí.

Když se odejde z domu a něco se zapomene, tak se nevracejme, přináší to smůlu.

Když na podzim znovu kvetou ovocné stromy, říká se, že někdo z rodiny v brzké době zemře.

Vletí-li do pokoje netopýr, tak někdo brzy zemře. (Borkovcová, Kuncová, 2001 s. 38)

Velmi výpravné pohřby mívaly různé řemeslné cechy. K základním povinnostem členů cechu byla účast na pohřbu mistra či jeho ženy. Členové cechu se také střídali při nesení rakve na Křížový vrch. Důkazem jsou uschované cechovní památky (příkrovy, štíty a kříže na rakev). (Martínková, 2015)

Léčitelství

Lidé na Moravskotřebovsku se těšilo dobrého zdraví a dožívaly se úctyhodného věku. Jestliže přece jen onemocněli, hned nevolali lékaře, ale zkoušeli nejprve domácí prostředky a léčbu. Každý statek měl na půdě svůj koutek na sušení bylin, kde se uchovávali po staletích prověřené léčivé rostliny. Přes sezónu se sbíraly na polí, v lesích i na zahradách, sušili se a ukládaly do nádob na zimu. Mezi nejvýznamnější byliny v regionu patřily a patří: heřmánek na bolesti břicha, lipový květ na čaj k pocení při nachlazení, ladoňka (ta se pěstuje za oknem), řebříček na hojení ran, galbaník na bolesti v krku, zeměžluč ceněná na obzvláštní bolesti žaludku, jitrocel také na rány a pelyněk na bolest žaludku. Naproti léčebným bylinám byly i další léčící a hojící prostředky. Například pavučina se přikládala na čerstvě krvácející rány a lišej na obličej se pokoušeli odstranit rosou z okna. Na bradavice podle pověry fungovalo, udělat na provaze tolik uzlů, kolik máme bradavic a poté tuto šňůrku zakopat pod okapem. V případě, že domácí léčba nezabírala, přistoupilo se k zavolání lékaře, ten ovšem velmi často řekl, že už je pozdě. Příbuzní však neztráceli naději a sháněli k nemocnému všelijaké léčitelky, která většinou přistupovala k zařikávání těla a duše.

3.3 Dolnohřebečský kroj (Moravskotřebovský region)

Ženský kroj

Ženy nosily kroj laděný převážně do černé, hnědé a tmavomodré barvy, těmito barvami dominovaly sukně. Sukně byly vzadu bohatě našaseny a sahaly většinou až do poloviny lýtek, nosily se především o velkých svátcích a slavnostech, jinak se ženy oblékaly pouze do spodniček. V živůtku byl vložený ručně vyšíváný klín z oranžovočervené brokátové látky, která byla zdobená perlami, pestrými kameny, flitry a zlatou paličkovanou zoubkovanou kraječkou. Stejně vzory se objevovaly zrcadlově i na zádech živůtku. Takovýto zdobený živůtek ukazoval na zámožnost selky. Zástěra bývala z tmavě modré látky klot, ozdoben ve spodní části tradičními starými vzory za použití zlatožluté příze, zavazováním byly bílé pruhy látky s dírkovou výšivkou, které se připínaly k zástěře pomocí knoflíků. Z jemnějšího lnu či batistu se šila košile, bílé rukávy a našasené límce kolem krku se zdobily ruční krajkou. Ke kroji se nosily oranžovočervené punčochy (starší ženy modré) spolu s černými boty, které měly uprostřed hedvábnou stuhu a přezku, která byla zdobená červeným či zeleným kamenem. Ke kroji též patřil veliký saský červenohnědý šátek s růžemi na vzoru. Namísto šátku nosily dívky až po sukni sahající dlouhou bílou stuhu uvázanou vzadu na hlavě. Svobodné ženy a dívky nosily červené stuhy a vdané ženy černé. Šátek byl vždy řádně a umělecky zavázán.

Obr. č. 4: Dolnohřebečský kroj ženský
Zdroj: Borkovcová, Kuncová, 2001 s. 28

Mužský kroj

Tvořil ho kabátek se stříbrnými knoflíky ušitý ze zeleného sukna. Pod kabátkem se nosila bílá košile s barvitou květinovou kravatou a červená či zelená vesta s velkým množstvím malých stříbrných knoflíčků. Kalhoty bývaly ze stejné látky jako kabátek a pod koleny se šněrovaly zelenými či červenými stuhami. Ve všední dny se nosily černé kalhoty spadající až do vysokých holínek, ty se kupovaly na jarmarku, takže ne vždy dobře padly. U slavnostních kalhot nosily muži bílé vlněné podkolenky ručně pletené copánkovým vzorem, k nim seděly černé boty s mosaznými přezkami. Pásek zdobený kovovou přezkou a obvykle vyšíváný pavím brkem byl nejcennějším majetkem mužů. Černý klobouk na hlavě byl vyroben z hrubého filcu, měl tři rohy a širokou krempu s dvouřadou černou stuhou. (Borkovcová, Kuncová, 2001)

*Obr. č. 5: Dolnohřebečský kroj mužský
Zdroj: Borkovcová, Kuncová, 2001 s. 29*

Svatební kroj

Nevěsta nosila ke kroji hnědý až vínově červený svatební plášť a vyšívánou bílou zástěru s pásem a bohatou svatební korunku se zrcadélky a flitry, koruny nosily také družičky. Ženich nosíval „ženící“ oboustranný kabát na něm bohatý dlouhý plášť až na zem, vyrobený z hnědého či modrého sukna se dvěma řadami knoflíků až ke kolenům. Tento kabát se pořizoval v den zasnoubení a dědil se z otce na syna či vnuka, byl to parádní kus ošacení, který se oblékal především v neděli nebo při slavnostních příležitostech.

3.4 Kulturní události v našem regionu v současnosti

3.4.1 Maškarní zábava

V obci Kunčina se na přelomu měsíce února a března pořádá maškarní zábava v místním kulturním sále. Před zahájením se scházejí všechny „masky“, které poté jdou v průvodu kolem sálu, aby si je mohli všichni přihlížející prohlédnout. Zároveň je určena porota, která celý večer zúčastněné sleduje, o půlnoci poté bývá vyhlášení nejlepších masek a taškařic.

3.4.2 Velikonoční dílna v Linharticích

Každým rokem se víkend před Velikonocemi koná v obci Linhartice dílna pro rodiny s dětmi, kterou pořádá obec spolu s místní MŠ a ZŠ. Dílna je především tvořivá, děti si zde mohou ozdobit perníčky, vyrobit si dekorace do svých domovů nebo se inspirovat pro vlastní tvorbu. Každým rokem místní ženy pečou koláčky, které se poté prodávají návštěvníkům, výtěžek prodaného občerstvení a dobrovolného vstupného jde na zvelebování obce. (Obec Linhartice [online])

3.4.3 Pálení čarodějnic

Po celém regionu se před prvním májem pořádají zábavy při příležitosti pálení čarodějnic. Akce jsou doprovázeny programem jak pro nejmenší návštěvníky, tak i pro dospělé. Nesmí chybět občerstvení, atrakce a hudba. V obci Kunčina při té příležitosti, zůstávají kolotočáři, kteří přijeli na pouť ke svátku sv. Jiří.

3.4.4 Stavění a kácení máje Kunčina

V roce 2016 byla v obci Kunčina obnovena tradice stavění a poté následného kácení máje. Stavba máje se odehrála při příležitosti pálení čarodějnic, kdy po obědě byla máj postavena a večer bylo zahájení pálení čarodějnic. Máj stála v obci bezmála měsíc, poslední květnovou nedělí byla máj slavnostně pokácena. Soutěžilo se v tom, kdo uhádne přesné místo dopadu májky na zem, poté se vrcholek májky dražil v dražbě. Doprovodným programem byly i další soutěže, pro dětské i dospělé účastníky.

*Obr. č. 6: Máj v obci Kunčina
Zdroj: archiv autorky 2016*

3.4.5 Hřebečský slunovrat

Významný hudební festival, kulturní akce roku, pořádaný městy Moravská Třebová a Svitavy vždy o sobotě v polovině června. Tradičním místem je vrchol Hřebečovského hřbetu v areálu restaurace U Tety. Součástí akce bývá bohatý program pro děti, pořádaný DDM Maják z Moravské Třebové. (Hřebečský slunovrat [online])

3.4.6 Moravskotřebovský bramborák

Je to přehlídka folkové, country a těmto žánrům podobné muziky. Koná se na nádvoří zámku v Moravské Třebové každou předposlední sobotu v červenci. Tradičně se na něm podává nic jiného než bramboráky, které zaženou hlad, a hudba potěší duši. (Kudy z nudy [online])

3.4.7 Kejkle a kratochvíle Moravská Třebová

Tradiční festival historických kejkľů a radovánek pro celou rodinu, pořádaný každým rokem v druhé polovině srpna. Přehlídka historického šermu, pohádka pro nejmenší diváky. Program bývá připravený na náměstí T. G. Masaryka, na nádvoří Moravskotřebovského zámku, nově i na císařské louce pod zámkem. (Moravská Třebová [online])

3.4.8 Vinobraní v Kunčíně

Vinobraní se pořádá tradičně, v kulturním domě, na podzim obvykle v měsíci říjnu. Jedná se o vesnickou zábavu, provázenou hudbou, tancem a dalším kulturním programem. V roce 2015 byla obnovena tradice se zavěšeným hroznovým vínem u stropu sálu. Jako „místní policie“, která měla hlídat víno, byli ustanoveni vybraní členové z řad místního sokolského spolku. Pokutou za načapání při trhání vína bylo pozvání na „panáka“ alkoholu. (Obec Kunčina, [online])

3.4.9 Rozsvícení Vánočních stromů

V obcích na Moravskotřebovsku se rozsvěcely Vánoční stromy na začátku Adventu, zpravidla první adventní neděli (Moravská Třebová), při obchůzce Mikuláše (Kunčina). Při rozsvícení stromu v Moravské Třebové se pořádají vánoční trhy a zajištěn je i doprovodný program v podobě živého betlému, vystoupení pěveckých sborů atd. (Moravská Třebová, [online])

V Kunčíně před rozsvícením vánočního stromu tradičně obchází Mikuláš, který rozdává dětem z obce sladkou nadílku, pro děti je také zajištěn bohatý zábavný program v místním kulturním domě. (Obec Kunčina, [online])

4 KULTURNÍ TRADICE REGIONU V KURIKULÁRNÍCH DOKUMENTECH

V této kapitole se zaměříme na začlenění kultury regionu do kontextu kurikulárních dokumentů. Kurikulární dokumenty tvoří dvě úrovně – státní a školní. Dokumenty na státní úrovni zahrnují Národní program vzdělávání, který definuje počáteční vzdělávání jako celek. Dalším dokumentem jsou Rámcové vzdělávací programy (dále jen RVP), které vymezují rámce pro jednotlivé etapy vzdělávání. Na školní úrovni jsou závaznými dokumenty Školní vzdělávací programy, které určují vzdělávání žáků na jednotlivých školách, vycházejí z RVP. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (dále jen RVP ZV), vešel v platnost ve školním roce 2007/2008. Protože je RVP ZV rozsáhlý dokument, uvedeme zde pouze ty vzdělávací oblasti, očekávané výstupy a učivo, které souvisejí s tematikou kulturních tradic regionu a do kterých můžeme tuto tematiku zařadit.

Zaměříme se především na tyto vzdělávací oblasti:

- **Jazyk a jazyková komunikace** – vzdělávací obor Český jazyk a literatura
- **Člověk a jeho svět** – vzdělávací obor Člověk a jeho svět
- **Umění a kultura** – vzdělávací obory Hudební výchova a Výtvarná výchova
- **Člověk a svět práce** – vzdělávací obor Člověk a svět práce

4.1 Vzdělávací obor Český jazyk a literatura

KOMUNIKAČNÍ A SLOHOVÁ VÝCHOVA

Očekávané výstupy – 2. období

žák

- čte s porozuměním přiměřeně náročné texty potichu i nahlas
- rozlišuje podstatné a okrajové informace v textu vhodném pro daný věk, podstatné informace zaznamenává
- posuzuje úplnost či neúplnost jednoduchého sdělení
- reprodukuje obsah přiměřeně složitého sdělení a zapamatuje si z něj podstatná fakta
- rozlišuje spisovnou a nespisovnou výslovnost a vhodně ji užívá podle komunikační situace

Učivo

- čtení
- naslouchání
- mluvený projev
- písemný projev

JAZYKOVÁ VÝCHOVA

Očekávané výstupy – 2. období

žák

- porovnává významy slov, zvláště slova stejného nebo podobného významu a slova vícevýznamová
- rozlišuje slova spisovná a jejich nespisovné tvary
- užívá vhodných spojovacích výrazů, podle potřeby projevu je obměňuje
- zvládá základní příklady syntaktického pravopisu

Učivo

- slovní zásoba a tvoření slov
- tvarosloví
- pravopis

LITERÁRNÍ VÝCHOVA

Očekávané výstupy – 2. období

žák

- volně reprodukuje text podle svých schopností, tvoří vlastní literární text na dané téma

Učivo

- zážitkové čtení a naslouchání
- tvořivé činnosti s literárním textem
- základní literární pojmy

(RVP ZV část C, 2013 s. 20 – 22 [online])

4.2 Vzdělávací obor Člověk a jeho svět

Tento obor, respektive oblast Člověk a jeho svět, je koncipována pouze pro 1. stupeň základního vzdělávání. Vymezuje obsah vzdělání o člověku, rodině, společnosti, vlasti, přírodě, technice, zdraví, bezpečí a dalších tématech. Pohlíží do historie i současnosti a zároveň usiluje o získávání dovedností pro praktický život. Cílem celé oblasti je vytvoření celkového pohledu na svět a jeho měnící se charakter, jakož to naučit žáky umět reagovat v různých situacích, se kterými se mohou setkat v běžném životě. Z tohoto oboru jsme vybrali pouze první tři tematické okruhy, které nejlépe vyjadřují vztah k našemu tématu.

MÍSTO, KDE ŽIJEME

Očekávané výstupy – 2. období

žák

- určí a vysvětlí polohu svého bydliště nebo pobytu vzhledem ke krajině a státu
- vyhledává typické regionální zvláštnosti přírody, osídlení, hospodářství a kultury, jednoduchým způsobem posoudí jejich význam z hlediska přírodního, historického, politického, správního a vlastnického

Učivo

- domov – prostředí domova, orientace v místě bydliště
- obec (město), místní krajina – její části, poloha v krajině, minulost a současnost obce (města), význačné budovy, dopravní síť
- okolní krajina (místní oblast, region) – zemský povrch a jeho tvary, vodstvo na pevnině, rozšíření půd, rostlinstva a živočichů, vliv krajiny na život lidí, působení lidí na krajinu a životní prostředí, orientační body a linie, světové strany
- naše vlast – domov, krajina, národ, státní symboly
- mapy obecně zeměpisné a tematické – obsah, grafika, vysvětlivky

LIDÉ KOLEM NÁS

Očekávané výstupy – 2. období

žák

- vyjádří na základě vlastních zkušeností základní vztahy mezi lidmi, vyvodí a dodržuje pravidla pro soužití ve škole, mezi chlapci a dívkami, v rodině, v obci (městě)

- poukáže v nejbližším společenském a přírodním prostředí na změny a některé problémy a navrhne možnosti zlepšení životního prostředí obce (města)

Učivo

- rodina – postavení jedince v rodině, role členů rodiny, příbuzenské a mezigenerační vztahy, život a funkce rodiny, práce fyzická a duševní, zaměstnání
- kultura – podoby a projevy kultury, kulturní instituce, masová kultura a subkultura

LIDÉ A ČAS

Očekávané výstupy – 2. období

žák

- pracuje s časovými údaji a využívá zjištěných údajů k pochopení vztahů mezi ději a mezi jevy
- využívá archivů, knihoven, sbírek muzeí a galerií jako informačních zdrojů pro pochopení minulosti; zdůvodní základní význam chráněných částí přírody, nemovitých i movitých kulturních památek
- rozeznává současné a minulé a orientuje se v hlavních reáliích minulosti a současnosti naší vlasti s využitím regionálních specifik
- srovnává a hodnotí na vybraných ukázkách způsob života a práce předků na našem území v minulosti a současnosti s využitím regionálních specifik
- objasní historické důvody pro zařazení státních svátků a významných dnů

Učivo

- orientace v čase a časový řád – určování času, čas jako fyzikální veličina, dějiny jako časový sled událostí, kalendáře, letopočet, generace, denní režim, roční období
- současnost a minulost v našem životě – proměny způsobu života, bydlení, předměty denní potřeby, průběh lidského života, státní svátky a významné dny
- regionální památky – péče o památky, lidé a obory zkoumající minulost
- báje, mýty a pověsti – minulost kraje a předků, domov, vlast, rodný kraj

(RVP ZV část C, 2013 s. 41 – 43[online])

4.3 Vzdělávací obor Hudební výchova

Očekávané výstupy – 2. období

žák

- zpívá na základě svých dispozic intonačně čistě a rytmicky přesně v jednohlase či dvojhlose v durových i mollových tóninách a při zpěvu využívá získané pěvecké dovednosti
- rozpozná hudební formu jednoduché písně či skladby
- ztvárňuje hudbu pohybem s využitím tanečních kroků, na základě individuálních schopností a dovedností vytváří pohybové improvizace

Učivo

Vokální činnost

- pěvecký a mluvní projev – pěvecké dovednosti (dýchání, výslovnost, nasazení a tvorba tónu, dynamicky odlišný zpěv), hlasová hygiena, rozšiřování hlasového rozsahu
- intonace, vokální improvizace

(RVP ZV část C, 2013 s. 70 – 71 [online])

4.4 Vzdělávací obor Výtvarná výchova

Očekávané výstupy – 2. období

žák

- při vlastních tvůrčích činnostech pojmenovává prvky vizuálně obrazného vyjádření; porovnává je na základě vztahů (světlostní poměry, barevné kontrasty, proporční vztahy a jiné)
- při tvorbě vizuálně obrazných vyjádření se vědomě zaměřuje na projevení vlastních životních zkušeností i na tvorbu vyjádření, která mají komunikační účinky pro jeho nejbližší sociální vztahy
- osobitost svého vnímání uplatňuje v přístupu k realitě, k tvorbě a interpretaci vizuálně obrazného vyjádření; pro vyjádření nových i neobvyklých pocitů a prožitků svobodně

- volí a kombinuje prostředky (včetně prostředků a postupů současného výtvarného umění)
- porovnává různé interpretace vizuálně obrazného vyjádření a přistupuje k nim jako ke zdroji inspirace
 - nalézá a do komunikace v sociálních vztazích zapojuje obsah vizuálně obrazných vyjádření, která samostatně vytvořil, vybral či upravil

Učivo

Rozvíjení smyslové citlivosti

- prvky vizuálně obrazného vyjádření – linie, tvary, objemy, světlostní a barevné kvality, textury – jejich jednoduché vztahy (podobnost, kontrast, rytmus), jejich kombinace a proměny v ploše, objemu a prostoru
- smyslové účinky vizuálně obrazných vyjádření – umělecká výtvarná tvorba, fotografie, film, tiskovina, televize, elektronická média, reklama

Uplatňování subjektivity

- prostředky pro vyjádření emocí, pocitů, nálad, fantazie, představ a osobních zkušeností – manipulace s objekty, pohyb těla a jeho umístění v prostoru, akční tvar malby a kresby
- přístupy k vizuálně obrazným vyjádřením – hledisko jejich vnímání (vizuální, haptické, statické, dynamické), hledisko jejich motivace (fantazijní, založené na smyslovém vnímání)

Ověřování komunikačních účinků

- osobní postoj v komunikaci – jeho utváření a zdůvodňování; odlišné interpretace vizuálně obrazných vyjádření (samostatně vytvořených a přejetých) v rámci skupin, v nichž se dítě pohybuje; jejich porovnávání s vlastní interpretací
- komunikační obsah vizuálně obrazných vyjádření – v komunikaci se spolužáky, rodinnými příslušníky a v rámci skupin, v nichž se žák pohybuje (ve škole i mimo školu); vysvětlování výsledků tvorby podle svých schopností a zaměření
- proměny komunikačního obsahu – záměry tvorby a proměny obsahu vlastních vizuálně obrazných vyjádření i děl výtvarného umění

(RVP ZV část C, 2013 s. 73 – 74[online])

4.5 Vzdělávací obor Člověk a svět práce

PRÁCE S DROBNÝM MATERIÁLEM

Očekávané výstupy – 2. období

žák

- využívá při tvořivých činnostech s různým materiálem prvky lidových tradic

Učivo

- vlastnosti materiálu (přírodniny, modelovací hmota, papír a karton, textil, drát, fólie aj.)
- jednoduché pracovní operace a postupy, organizace práce
- lidové zvyky, tradice, řemesla

PŘÍPRAVA POKRMŮ

Očekávané výstupy – 2. období

žák

- připraví samostatně jednoduchý pokrm
- dodržuje pravidla správného stolování a společenského chování

Učivo

- jednoduchá úprava stolu, pravidla správného stolování
- technika v kuchyni – historie a význam

(RVP ZV část C, 2013 s. 88 – 89 [online])

5 VÝUKA REGIONU NEJEN V PŘEDMĚTU ČLOVĚK A JEHO SVĚT

Pro výuku regionu v předmětu Člověk a jeho svět je důležité mít dobré znalosti o prostředí školy, na které učitel působí, díky nimž může pedagog naplňovat cíle, které vycházejí z respektování didaktických zásad a mohou předat žákům cenné informace. V rámci propojení školy se životem mají žáci k dispozici mnoho příležitostí poznávání a pochopení jevů, vztahů či procesů v přírodě. (Vavrdová, 2009)

Myšlenka regionální výuky není novinkou, studovali ji už dávní filozofové a pedagogové. Kdybychom měli uvést českého badatele, byl by jím J. A. Komenský, který pomocí zásady přiměřenosti definoval tzv. *regionální princip*. V průběhu 18. století na Komenského navazovali další pedagogové, kteří začlenili tematiku regionu do vyučování.

Na školách zpravidla nenalezneme didaktický názorný materiál ke každému vlastivědnému tématu, proto by měl učitel znát možnosti propojení výuku s dalšími institucemi a zároveň je vhodné prolínat téma regionu napříč všemi předměty. V Českém jazyce můžeme využít téma místních pověstí, v matematice počítat se starými mírami, ve výtvarné výchově například navrhovat vlastní kroj, atd. Exkurze do muzea s odborným didaktickým výkladem společně s nepostradatelným výukovým materiálem už dnes není výjimka. Také můžeme zařazovat vlastivědné vycházky do okolí školy a regionu, se zaměřením na historické památky a zvláštnosti daného místa, spolu se zapojením pověstí či regionálních zvyků, písní či tanců. (Vavrdová, 2009) Výuka by měla být správně sestavená a měla by propojovat zábavu s ponaučením.

EMPIRICKÁ ČÁST

6 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMU

Kulturní tradice a zvyklosti jsou obsaženy v učivu o našem regionu. Tyto informace by se měli žáci dozvědět nejen na 1. stupni základní školy během výuky, ale také by měly přicházet z rodiny. Učitelé by se měli snažit předat žákům povědomí o tradicích zábavnou a naučnou formou, aby byli žáci schopni si je osvojit, a zároveň by jim měli vysvětlit důležitost udržování tohoto kulturního dědictví. Žáci by měli znát kromě Vánoc a Velikonoc i tradice a zvyky, které se v minulosti (v některých oblastech dodnes) dodržovaly v jejich bezprostředním okolí.

Protože nás zajímalo kulturní bohatství našeho regionu, rozhodli jsme se uskutečnit výzkum právě na toto téma. Zaměřili jsme se na tradice, které jsou méně známé, nebo postupem času zanikly. Oslovili jsme několik dříve narozených občanů regionu, kteří nám osvětlili některé tyto zvyky, abychom je poté mohli předat dnešním dětem zajímavou formou ve školní výuce.

6.1 Cíle výzkumu

Hlavním cílem výzkumu bylo zjistit, které tradice a zvyky se v našem regionu Moravskotřebovska dříve slavily a které jsou dodržovány i v dnešní době. K dílčím cílům patřilo zjištění názoru na tradice a zvyky v dnešní moderní době a ve školní výuce od respondentů z našeho regionu. Také jsme chtěli zjistit, zda považují některé zvyky za významnější nebo za nevhodné pro dnešní mládež.

7 METODIKA VÝZKUMU

7.1 Rozhovor

Výzkum jsme zvolili kvalitativní a k jeho vypracování jsme si vybrali rozhovor, tedy metodu, „*kteřá spočívá v bezprostřední verbální komunikaci výzkumného pracovníka a respondenta.*“ (Chráska, 2007, s. 182). Jiní autoři používají více název interview (např. Gavora, 1996), tito autoři interview popisují jako „*výzkumnou metodu, která umožňuje zachytit nejen fakta, ale i hlouběji proniknout do motivů a postojů respondentů.*“ Je to metoda, která umožňuje reagovat na reakce respondentů a přizpůsobit jim tak kladení našich dalších otázek. (Skalková, 1983)

Předpokládáme, že rozhovor je nejvhodnější metoda pro zjišťování informací o tradicích a zvycích našeho regionu od respondentů i se všemi detaily, které jsou potřebné k celistvosti výzkumu. Do rozhovoru se tak promítnou vzpomínky a také pocity respondentů při odpovídání na zadané otázky.

7.2 Popis otázek rozhovoru

Rozhovor byl vytvořen jako polostrukturovaný, to tedy znamená, že měl devět pevných otevřených otázek a zároveň jsme měli možnost použít doplňující otázky v případě vysvětlení určitých nesrovnalostí. Soupis otázek viz příloha číslo

Na začátku jsme zjišťovali, který rok se respondenti přistěhovali do obce/města, kde nyní žijí, a odkud původně pocházela jejich rodina.

Pokračovali jsme otázkami na rodinné tradice z jejich dětství a mládí (většinou z jejich rodných obcí) a na to, které tradice „přenesli“ do stávajícího bydliště (v případě, že se přestěhovali do nynějšího bydliště v mládí). Dále jsme zjišťovali, které společenské (obecní) zvyky se dodržovaly v obci a okolí, a které tradice dodržují respondenti dnes společně se svojí rodinou.

Poslední tři otázky se týkaly osobních názorů na obnovení některých tradic, na jejich význam pro dnešní mladou generaci či na nevhodnost některých zvyků pro současnou společnost.

7.3 Charakteristika analýzy získaných dat

Data získaná z odpovědí v rozhovorech, jsme analyzovali a sepsali pro přehlednost podstatné informace.

7.4 Charakteristika výzkumné skupiny

Pro náš výzkum jsme oslovili tři respondenty z regionu Moravskotřebovska, jehož tradice a zvyky zkoumáme v našem výzkumu, respondenti pochází z města Moravská Třebová a přilehlé obce Kunčina. Všichni respondenti se narodili před rokem 1938, což bylo důležité pro zaznamenání jejich vzpomínek na původní zvyky a tradice, dodržované během celého roku, z jejich dětství a mládí a především na tradice z našeho regionu.

7.5 Vedení rozhovoru

Rozhovor se všemi třemi respondenty proběhl v klidném a jim známém prostředí jejich domovů, kde jsme se cítili dobře a lépe se respondentům vzpomínalo a hledalo odpovědi ve vzpomínkách. S každým respondentem byl rozhovor veden individuálně v jiném termínu. Od všech respondentů jsme dostali souhlas se zveřejněním některých jejich osobních informací. K osobním informacím patřilo jméno, rok narození a místo jejich současného bydliště, tyto informace jsme získali před samotným započítím rozhovoru, při spontánním povídání, abychom navodili příjemnou atmosféru. Otázky rozhovoru byly kladeny v přesném pořadí. A pokud bylo potřeba, bylo položeno ještě několik doplňujících otázek z důvodu celistvosti uvedených informací. Odpovědi od respondentů byly zapisované průběžně, jak respondenti odpovídali na námi zadané otázky.

7.5.1 Přepsané rozhovory

Rozhovor č. 1 – pan Miloš Trnečka, narozen roku 1928, dnes žije v obci Kunčina

1. Ze kterého kraje či regionu pocházíte?

Pocházím z Olomouckého kraje, z okresu Prostějov.

2. Ve kterém roce se Vaše rodina přestěhovala?

Rodina se přestěhovala v roce 1946, já jsem se přestěhoval za rodiči v roce 1947, když jsem dostal práci v Moravské Třebové jako pánský krejčí.

3. Když jste byl dítětem, dodržovaly se ve Vaší rodině nějaké tradice/zvyky?

Když jsem byl malým klukem, dodržovaly se u nás v rodině pravidelně všechny tehdejší tradice a zvyky. Slavili jsme Vánoce, především si vzpomínám na pouštění lodiček z ořechových skořápek, chodilo se na půlnoční do kostela. O masopustu jsme chodili na obchůzku masek. Velikonoční svátky byly ve znamení obchůzky s řehtačkami, když nezvonily zvony na Velký pátek, v pondělí se chodilo na pomlázku k sousedům. V máji se stavěly a ke konci měsíce kácely májky. Na sv. Václava bývala vždy pouť, na návsi byly stánky, kolotoče a večer zábava v hospodě.

4. Dodržovaly se tradice v obci?

Po přestěhování do Kunčiny se všechny obecní tradice dodržovaly jen první roky po válce, později postupně upadaly, některé až do zapomnění.

5. Jaké byly možnosti kulturního vyžití za Vašeho dětství a mládí ve vsi?

Především to bývaly taneční zábavy, které pořádaly různé spolky působící v obci alespoň jednou do roka. Společenské organizace na vsi: Hasiči, Fotbalisté, Myslivci, do r. 1950 divadelní skupina Kajetána Tyla (hrála v zimním období – učitelé a zemědělci), Kino (hrálo ve středu, v sobotu a v neděli, když se objevila televize, kino přestalo), Hornické zábavy, Výstavy během roku: zeleniny a ovoce (Č.S.Z – Český svaz zemědělců), hospodářských zvířat (S.CH.D.Z. – Svaz chovatelů drobné zvěře).

6. Dodržíte některé zvyky dodnes Vy sám nebo s rodinou?

Žiji sám, a proto skoro žádné tradice nedodržuji, pouze na Štědrý den si dám k večeři kapra s bramborovým salátem.

7. Které tradice považujete za významné pro dnešní dobu?

Za významné považuji Vánoce a Velikonoce a veškeré tradice, kde se sdružují lidé (zábavy pro mládež a dospělé, pouť na sv. Jiří, atd.)

8. Myslíte si, že by šlo tyto tradice v obci obnovit a přiblížit dnešním dětem?

Myslím si, že by se některé tradice měly obnovit a dodržovat, třeba obchůzky maškar při Masopustu, s řehtačkami na Velký pátek, různé obecní akce pro děti. Seznámení s méně používanými tradicemi a zvyky.

9. Existují tradice, které se Vám zdají vzhledem k dnešní době nevhodné?

Za nevhodné nepovažuji asi žádné tradice či zvyky.

Rozhovor č. 2 – paní Anna Pernicová, narozena roku 1921, dnes žije v obci Kunčina

1. Ze kterého kraje/regionu pocházíte?

Pocházím z regionu Boskovicka.

2. Ve kterém roce se Vaše rodina přestěhovala?

Přestěhovali jsme se v roce 1947.

3. Když jste byla dítětem, dodržovaly se ve Vaší rodině nějaké tradice či zvyky?

Snažili jsme se slavit všechny svátky dodržovat tradice během církevního roku. O masopustu jsme chodily v průvodu. Na Velikonoce se chodilo na pomlázku po sousedech a v každé chalupě bývalo občerstvení a pro dospělé kořalka. Chodili jsme do procesí kolem kapliček, dnes už jsou zrušené, a sypaly jsme cestou květiny. Na podzim se konaly v rodinách zabijačkové i jiné hody. O Dušičkách se chodilo rozsvěcet svíčky na hřbitově. Na Vánoce jsme dodržovaly některé věštecké tradice: krájení jablíček, ořechové skořápky se svíčkami, a před půlnocí jsme chodili na půlnoční mši do kostela.

4. Dodržovaly se tradice v obci?

V obci se chodilo na procesí, konaly se poutě ve svátek sv. Jiřího při zasvěcení kostela. V máji se stavěly májky a bránily se proti zboření. 1. června se slavil den dětí a ty vystupovaly s tancem, a byly oblečené do krojů z oblastí, ze kterých pocházely. Na konci léta se slavily dožínky při JZD. V zimě se slavil masopust (Ostatky) a chodil průvod po vesnici.

5. Jaké byly možnosti kulturního vyžití za Vašeho dětství a mládí ve vsi?

Kulturními subjekty v obci bývaly různé zájmové spolky, které pořádaly během roku mnoho akcí, hrálo se divadlo, chodilo se na tancovačky a pořádaly se hody.

6. Dodržujete některé zvyky dodnes Vy sama nebo s rodinou?

Snažíme se dodržovat některé tradice, ale protože už máme odrostlé děti a s vnoučaty jezdí jen na návštěvy, držíme jen ty základní (Vánoce, Velikonoce, zábava na sv. Jiří, ...)

7. Které tradice považujete za významné pro dnešní dobu?

Veškeré tradice, které spojují lidi ve společnosti, jsou významné.

8. Myslíte si, že by šlo tyto tradice v obci obnovit a přiblížit dnešním dětem?

Myslím si, že je důležité, aby dnešní děti znaly zvyky a tradice svých předků. Proto by bylo vhodné je s nimi alespoň seznámit.

9. Existují tradice, které se Vám zdají vzhledem k dnešní době nevhodné?

Nenapadají mě žádné tradice, které by byly přímo nevhodné.

Rozhovor č. 3 – paní Růžena Tihonová, narozena roku 1931, dnes žije v obci Slatina

1. Ze kterého kraje/regionu pocházíte?

Pocházím z obce Slatina, můj tatínek byl Čech a pocházel z obce Roubanina a maminka byla Němka, která žila v obci Slatina.

2. Ve kterém roce se Vaše rodina přestěhovala?

Žiji zde od narození, ale mám velice úzký vztah k městu Moravská Třebová.

3. Když jste byla dítětem, dodržovaly se ve Vaší rodině nějaké tradice či zvyky?

Vezmeme to popořadě, jak šel rok: První byl masopust (Fašínka), v rodinách se pekly sladké koblihy a vyráběly se maškary. Na Velikonoce se v kostele světily košíčky, které měly za úkol ochránit dům i pole (dávaly se do rohů polí). A na velikonoční pondělí rodiče schovávali dětem po zahradě do „hnízdeček“ (někdy je schovávali do slámy) vajíčka a sladkosti, děti je potom hledaly s košíčky v ruce, na pomlázku k sousedům se nechodilo, k svátečnímu jídlu se podávaly řízky povětšinou z kůzlat. V den Božího Těla chodil průvod z kostela v čele s bílými družičkami, které měly košíčky s květy (košíčky bývaly proutěné, háčkované, ze slídy – záleželo na každé rodině). Kolem posledního dubna (pálení čarodějnic) se do chléva zastrkávaly březové proutky jako ochrana proti uřknutí od čarodějnice. Pálení ohňů se drželo spíše jenom v českých rodinách. Na hody se pekly tzv. Půďáky (Tennkuchen) = čtyři velké buchty na plech, které měly různé náplně a byly posypané perníkem. Před pečením chleba, než se vypálila pec, se pekly placky sypané kmínem a cibulí. Na Dušičky se chodilo na hřbitov zapálit svíčky. Advent – v tento čas se hodně chodilo do kostela a dralo se peří a povídaly se přitom příběhy. Na svátek Mikuláše se obchůzka s čertem u německy mluvících rodin nedodržovala, sv. Mikuláš dával dětem nadílku za okno na talíř (nebo do punčochy). O Vánocích se stromeček zdobil jablíčky, ořechy zabalenými v alobalu nebo skleněnými ozdobami. Na Štědrý den se v poledne jídávala zelňačka a k večeři obvykle vánočka s čajem (dospělí čaj s rumem/kořalkou), kapr nebo ryba nebývala. Vánočními zvyky bývaly: krájela se jablíčka (pro zdraví), lilo se olovo (věštby), dělaly se lodičky z ořechových skořápek, házelo se pantoflem (kdo dřív půjde z domu), představitelem Ježíška bývala teta ve svatebním oděvu a o půlnoci se chodilo do kostela na Půlnoční mši. Přechod nového a starého roku se nijak zvlášť neoslavoval, přednější byl Advent a Vánoce.

4. Dodržovaly se tradice v obci?

Mezi obecními tradicemi se dodržovaly především Fašínka (obchůzka masek po vsi, zastavovalo se u každé chalupy, kde maškary dostaly pohoštění). Májky se v máji nestavěly,

pouze v českých částech obcí, někde mladí chlapci zatloukali dřevěné kolíky před domy vyvolených dívek. V létě následovala slavnost dožínek s povřísem z obilí, čímž se děkovalo hospodáři za vydařenou sezónu a večer se konala tancovačka a hodovalo se.

5. Jaké byly možnosti kulturního vyžití za Vašeho dětství a mládí ve vsi?

Během roku se konalo mnoho zábav, poutí či hodů. Zábavy bývaly taneční a hodně se dbalo i na kroje – vdané či rozvedené ženy se poznaly podle druhu čepců. Bývaly hasičské bály, zábava při masopustu, na 1. máje či poslední zábava před adventem na sv. Kateřinu. Poutě se konaly v období svátku světce, kterému byl zasvěcen místní kostel či kaplička. Hody se konávaly na podzim a pekly se už zmíněné Půďáky. V zimě se hrávalo v obcích divadlo a dralo se peří.

6. Dodržujete některé zvyky dodnes Vy sama nebo s rodinou?

Snažíme se dodržovat všechny zmíněné tradice a zvyky, především na Štědrý den vánočku s čajem a rumem.

7. Které tradice považujete za významné pro dnešní dobu?

Všechny tradice by se měly dodržovat, především v rodinách, kvůli semknutí členů rodiny a celé společnosti.

8. Myslíte si, že by šlo tyto tradice v obci obnovit a přiblížit dnešním dětem?

Určitě by se mohly zaniklé tradice obnovit a představit dětem, ale jejich dodržování by mělo zejména vycházet už z rodiny.

9. Existují tradice, které se Vám zdají vzhledem k dnešní době nevhodné?

Žádné nevhodné mě nenapadají.

7.6 Analýza rozhovorů a jejich výsledky

V této kapitole společně analyzujeme otázky všech tří rozhovorů s našimi respondenty.

1. otázka: Ze kterého kraje či regionu pocházíte?

V první otázce jsme zjišťovali, odkud původně pocházejí rodiny respondentů. Zjistili jsme, že všichni oslovení respondenti pocházejí z bezprostředního okolí našeho regionu nebo z okolí vzdáleném několik desítek kilometrů. Dva ze tří respondentů se přistěhovali ze vzdálenějších oblastí, první respondent z Prostějovska a druhá respondentka z Boskovicka. Třetí respondentka se narodila blízko našeho regionu ve Slatině.

2. otázka: Ve kterém roce se Vaše rodina přestěhovala?

Ve druhé otázce jsme chtěli zjistit, ve kterých letech se respondenti přistěhovali do našeho regionu. Oba respondenti, kteří se přistěhovali do regionu, tak učinili nedlouho po skončení druhé světové války a to v letech 1946 a 1947. Přistěhovali se i se svými rodiči.

3. otázka: Když jste byl/a dítětem, dodržovaly se ve Vaší rodině některé tradice/zvyky?

Které?

V této odpovědi jsme se dozvěděli, které tradice respondenti dodržovali v rodině, když byly dítětem. První dva respondenti vypověděli celkem obdobně. Slavili všechny klasické tradice, které byly významné v tehdejší době. Těmito tradicemi byly Masopust, Velikonoce, pouť na sv. Jiří, pálení čarodějnic a stavění máje, procesí na Boží Tělo (Letnice), dožínky, vinobraní na sv. Václava, dušičky, svátek sv. Mikuláše, Advent a Vánoce. Třetí respondentka, pocházející z německé rodiny, se velice rozpovídala o tradicích ze svého dětství. Vyjmenovala všechny tradice, na které si vzpomněla, a že jich nebylo málo. Respondentka popsala tradice v přesném pořadí, tak jak jsou uspořádány v kalendářním roce. Zmínila zejména Masopust (Fašínska), Velikonoce (Chlapci nechodili s pomlázkou, ale všechny děti hledali schovaná hnízdečka se sladkostmi na zahradě i v domě.), Pálení čarodějnic (Ohně se pálily většinou pouze v českých rodinách, ale všechny stavení se chránili březovými proutky proti uřknutí čarodějnicí.), všichni Dožínky (Pletlo se povříslu-věneček z obilí a hodovalo se v místní

hospodě.), Advent a Vánoce (Mikuláš do německých rodin osobně nechodil, ale nechával výslužku za oknem na talíři či v punčoše. Na Štědrý den často večeřeli vánočku s čajem a slavnostní oběd měli až druhý den. Po celý Advent se hojně chodívalo do kostela.), během celého roku se konaly poutě (Vždy ve svátek svatého, kterému byl zasvěcen kostel v obci.) a hody (Pekly se tzv. Tennkuchen neboli česky půďáky, což byly veliké plněné buchty. Na plech se vešly nejvýše čtyři.).

4. otázka: Dodržovaly se některé tradice v obci?

Respondent číslo jedna si vzpomíná na dodržování tradic v obci, pouze první roky po skončení druhé světové války. Respondentka číslo dvě uvádí, že se některé tradice po válce dodržovaly, ale byly především církevní. Třetí respondentka si vzpomíná převážně na masopust či slavnost dožíněk. Z odpovědí vyplývá, že po válce obecní tradice spíše upadaly.

5. otázka: Které možnosti kulturního vyžití byly za Vašeho dětství/mládí v obci?

Respondenti vypověděli, že za jejich dětství a mládí byly kulturou v obcích nejčastěji taneční zábavy a plesy pořádané různými místními spolky, například hasičské zábavy, sokolské plesy, myslivecké plesy. V zimě se hrávalo divadlo, nebo se promítaly filmy a v průběhu roku se konaly různé zemědělské výstavy, jak rostlin, tak i živočichů.

6. otázka: Dodržujete některé zvyky dodnes Vy sám/sama či s rodinou?

Z odpovědí vyplynulo, že jeden respondent, který žije sám, většinu zvyků nedodržuje, pouze na Štědrý den tradičně připravuje kapra s bramborovým salátem. Další respondentky dodržují tradice s rodinou, tak jak jsou zvyklé ze svého dětství a jak nám o nich vypověděli v otázce číslo 3.

7. otázka: Které tradice považujete za významné pro dnešní dobu?

Respondenti shodně považují veškeré tradice za důležité. Především jsou významné tradice, kdy se sdružují lidé, a kdy se stmeluje rodina. Jsou to zejména vánoční (půlnoční mše)

a velikonoční svátky (obchůzka s pomlázkou), různé výroční poutě (sv. Jiří) a hody (dožínky, sv. Václav), a také večerní zábavy pro dospělé a kulturní akce pro děti pořádané během roku.

8. otázka: Myslíte si, že by šlo tyto tradice v obci obnovit a přiblížit dnešním dětem?

Na tuto otázku všichni respondenti odpověděli obdobně, myslí si, že tradice a zvyky by měly být v povědomí dnešních dětí. Děti by měly být seznámené s našimi dlouholetými tradicemi. Jedna z respondentek, však tvrdí, že dodržování tradic by mělo vycházet už z rodiny.

9. otázka: Existují tradice, které se Vám zdají vzhledem k dnešní společnosti nevhodné?

Na poslední otázku respondenti odpověděli velice podobně. Všichni se shodli na tom, že neznají a nevzpomínají si na zvyk či tradici, která by byla nevhodná pro dnešní společnost.

8 SHRUTÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU

Hlavním cílem výzkumu bylo zjištění, které tradice a zvyky se dodržovaly na Moravskotřebovsku. Pomocí rozhovorů jsme zjistili, že známé tradice typu Vánoce, Velikonoce, Masopust, byly více rozšířené a slavily se více méně podobně, jako je známe ze současnosti. Dozvěděli jsme se, že tradice by měly být dodržovány v určité míře i dnes a měly by s nimi být seznámeny i dnešní děti. Seznámení by mělo probíhat nenásilnou formou nejlépe už v rodině, ale také na půdě základní školy ve formě vyučování o regionu. Dodržování zvyků by mělo vycházet už z rodinných tradic, zároveň by měly být v obcích dodržované tradiční společenské zvyky, například Masopust, pálení čarodějnic, hody, pouť či obchůzka na Velikonoce.

Na základě získaných informací o tradicích a zvyklostech z rozhovorů, jsme zpracovali praktickou část této diplomové práce. Rozhodli jsme se vytvořit několik pracovních listů na jednotlivé významnější tradice a zvyky v průběhu celého roku. Tento materiál může být námětem a inspirací učitelům k obohacení výuky o regionu jako celku na prvním stupni základní školy.

PRAKTICKÁ ČÁST

9 CHARAKTERISTIKA SOUBORU PRACOVNÍCH LISTŮ

Na základě získaných informací z výzkumu a z teoretické části této práce, jsme se rozhodli přistoupit k vypracování praktické části diplomové práce. Cílem praktické části bylo vytvoření několika pracovních listů na témata významnějších zvyků a tradic našeho regionu. (*viz seznam příloh*) Doufáme, že tyto pracovní listy poslouží učitelům na prvním stupni ZŠ ke zkvalitnění výuky o regionu Moravskotřebovska a budou inspirací k vytvoření dalších námětů na práci v hodinách.

Pracovní listy jsou převážně stavěny na předchozích znalostech žáků, získaných při výkladu učitele, samostatném studiu dané látky, při exkurzích do muzeí a při vlastivědných vycházkách. Látka je koncipována především pro 4. a 5. ročník, ale lze ji využít i v mladších ročnících. Obrázky a informace, které se vyskytují v pracovních listech, jsou vytvořeny autorkou této diplomové práce nebo jsou převzaty z teoretické části či z příloh a knižních zdrojů. Listy jsou barevně ohraničené podle tradic, lze je ale nechat i černobílé.

V pracovních listech se zaměřujeme zprvu na region Moravskotřebovska, na místní hřebečský kroj a konečně také na významné tradice a zvyky během celého roku. Na všech pracovních listech se objevuje duch starých tradic a zvyků Tradičnick. Ten připomíná dětem důležité informace nebo je navádí k jejich znovu získání. Využití pracovních listů v jiných předmětech než je předmět Člověk a jeho svět je variabilní, můžeme látku velice dobře propojit jak s Českým jazykem, tak i s Výtvarnou či Hudební výchovou. Záleží jen na daných učitelích, jak pracovní listy využijí, je možné je zakládat do portfolia dětí, taktéž vybízejí k vytvoření vlastního regionálního portfolia.

ZÁVĚR

Znalost historie a kulturního života našich předků, je podstatnou vědomostí, kterou bychom měli považovat za stěžejní pro vzdělávání. Každý člověk chce znát své kořeny, identitu, svůj národní poklad, kterým jsou především kulturní památky a tradice.

Cílem této diplomové práce bylo podání celkového pohledu na téma tradic a zvyků v našem Moravskotřebovském regionu. Přehledně jsme zapsali většinu dostupných tradic a zvyklostí, tak jak jdou v liturgickém roce po sobě. Z výsledků výzkumu jsme zjistili, že mnohé tradice jsou stále v živé paměti lidí, kteří se je snaží udržet v povědomí i mladších generací. Dozvěděli jsme se názor, že zvykosloví by mělo být nedílnou součástí nejen výuky školní, ale i rodinné výchovy. Na základě informací zjištěných při studiu literatury a z provedeného výzkumu, jsme vypracovali soubor několika pracovních listů, které shrnují a ucelují téma kulturních tradic a zvyků v našem regionu Moravskotřebovska. Náplní pracovních listů jsou nejen zvyky a tradice, ale také stručný přehled o regionu z hlediska geografického a historického.

Doufám, že tato práce a sesbírané materiály a informace v ní, budou nápomocny učitelům, při sestavování plánů výuky o regionálních tradicích a zvycích, jakožto i o regionu jako celku. A zároveň si přeji, aby tyto získané vědomosti předali dál svým žákům v podobě zábavného a zážitkového vyučování.

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

atd. – a tak dále

aj. – a jiné

č. – číslo

m. n. m. – metrů nad mořem

např. – například

RVP ZV – Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

s. – strana

sv. – svatý

tzv. – takzvaný

ZŠ – základní škola

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

- BORKOVCOVÁ, Marie a Irena KUNCOVÁ. *Hřebečské zvykosloví, kroje, písně a tance*. Vyd. 1. Lanškroun: Městské muzeum, 2001, 206 s. ISBN 80-238-7894-8. (vybrané ilustrace byly využity při tvorbě pracovních listů)
- GAVORA, Peter. *Výzkumné metody v pedagogice*. Brno: Paido, 1996, 132 s. ISBN 80-85931-15-X
- HIKL, Rudolf. *Moravská Třebová. Náčrt jejích dějin*. Moravská Třebová: Okresní osvětová rada, 1949. Náš kraj; Sv. 2. 122 s.
- CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2007. 265 s. ISBN 978-80-247-1369-4.
- MACKERLE, Jaroslav. *Moravskotřebovský okres. Vlastivěda Jevíčska, Svitavska a Moravskotřebovska*. Vyd. 1. Jevíčko: s. n.], 1946. 186 s., fot.
- MARÁKOVÁ, Iva. *Pranostiky a hry na celý rok*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2006, 131 s. ISBN 80-7376-164-6.
- MARTÍNKOVÁ, Jana. *Vybrané texty z Moravskotřebovského zpravodaje*. Moravská Třebová: Kulturní služby města Moravská Třebová, 2015, 145-160 s. ISBN 978-80-904432-7-3.
- MARTÍNKOVÁ, Jana, Jiří, ŠMERAL. Alois Czerny. *Moravskotřebovské vlastivědné listy*. Moravská Třebová: Městské muzeum v Moravské Třebové, 2007, 18, 36-39 s. ISSN 1211-1317.
- MARTÍNKOVÁ, JANA., ŠMERAL, JIŘÍ. *Pověsti Moravskotřebovska*. Vyd. 1. Moravská Třebová: Kulturní služby města Moravská Třebová, 2004. 88 s. ISBN 80-903564-0-0.
- NEKUDA, Vladimír (ed.). *Moravskotřebovsko, Svitavsko*. 1. vyd. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 2002. 843 s. Vlastivěda moravská. ISBN 80-727-5026-7.
- SEVERIN, Karel. *Národopis Hřebečska. Národopisná revue*. Strážnice: Ústav lidové kultury, 2002, 12(1), 16-26 s. ISSN 0862-8351.
- TOUFAR, Pavel. *Český rok na vsi a ve městě: [české a moravské zvyky, svátky, tradice, pověry, pranostiky, zábava, radost z vaření a jídla, tajemné příběhy a dávné legendy]*. Leden - srpen. Třebíč: Akcent, 2004. ISBN 80-7268-276-8.
- TOUFAR, Pavel. *Český rok na vsi a ve městě: [české a moravské zvyky, svátky, tradice, pověry, pranostiky, zábava, radost z vaření a jídla, tajemné příběhy a dávné legendy]*. Září - prosinec. Třebíč: Akcent, 2004. ISBN 80-7268-276-8.

- VEČERKOVÁ, Eva. Poválečné Moravskotřebovsko z etnografického pohledu. *Moravskotřebovské vlastivědné listy*. Moravská Třebová: Městské muzeum v Moravské Třebové, 2003, 14, 31-38 s. ISSN 1211-1317.
- VAVRDOVÁ, Alena. *Didaktika vlastivědy*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009. 75 s. ISBN 978-80-244-2263-3.
- VAVRDOVÁ, Alena. *Vybrané kapitoly k základům didaktiky vlastivědy*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2000, 45 s. ISBN 80-7067-800-3.

Internetové zdroje

- Symboly města. *Moravská Třebová* [online]. 2013 [cit. 2016-05-08]. Dostupné z: <http://www.moravskatrebova.cz/cs/mesto/zakladni-informace-o-meste/symboly-mesta.html>
- Historické mapy Hřebečska. *Sdružení přátel kulturního domu v Boršově* [online]. 2008 [cit. 2016-05-11]. Dostupné z: <http://www.spkd-borsov.estranky.cz/clanky/zajimavosti-z-borsova-a-okoli/historicka-mapa-hrebecska.html>
- Vánoční stromeček – omalovánky k vytisknutí. *I-creative* [online]. 2008 [cit. 2016-05-20] Dostupné z: <http://www.i-creative.cz/2008/11/03/vanocni-stromecek-omalovanky-k-vytisknuti/>
- Slepá mapa ČR. *Mapa ČR, České republiky* [online]. [cit. 2016-05-20] Dostupné z: <http://www.mapaceskerepubliky.cz/slepa-mapa-cr>
- Turistická. *Mapy.cz* [online]. 2015 [cit. 2016-05-21] Dostupné z: <https://mapy.cz/turisticka?x=16.6628969&y=49.7600563&z=14&l=0&source=muni&id=2820>
- Hřebečský slunovrat. *Hřebečský slunovrat* [online]. 2016 [cit. 2016-05-28] Dostupné z: <http://www.hrebecskyslunovrat.cz/>
- Renesanční perla Moravských Athen. *Hřebečsko.eStránky.cz* [online]. 2010 [cit. 2016-05-12] Dostupné z: <http://www.hrebecsko.estranky.cz/clanky/sedm-divu-hrebecska/renesancni-perla-moravskych-athen.html>
- Zájmová činnost. *Obec Linhartice* [online]. 2011 [cit. 2016-04-30] Dostupné z: http://www.linhartice.cz/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=40&Itemid=64

- Aktuálně. *Obec Kunčina* [online]. 2016 [cit. 2016-05-19] Dostupné z: <http://www.obeckuncina.cz/index.php/aktualne>
- RVP pro základní vzdělávání. *Národní ústav pro vzdělání* [online]. 2016 [cit. 2016-06-10] Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/rvp-pro-zakladni-vzdelavani>

SEZNAM PŘÍLOH

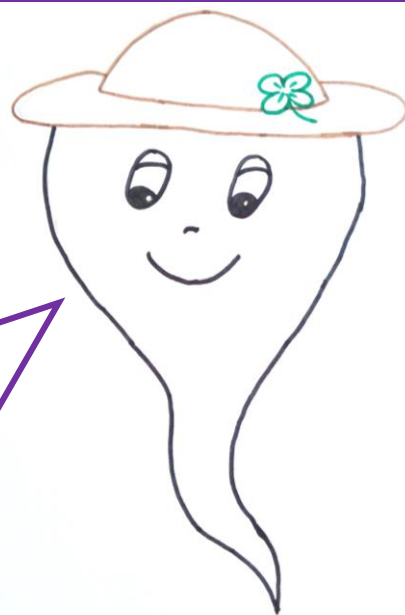
Příloha č. 1: Soubor pracovních listů

Příloha č. 2: Ženský a mužský kroj barevný

Příloha č. 3: Slepá mapa ČR

Příloha č. 4: Plán města Moravská Třebová

Seznámení

Dobrý den děti,

jmenuji se Tradičník.

Jsem duch starých tradic a zvyků, na které se dnes už zapomíná.

Rád bych Vás provedl celým kalendářním rokem a seznámil Vás s tradicemi našeho Moravskotřebovského regionu.

Rád bych se seznámil i s tebou:

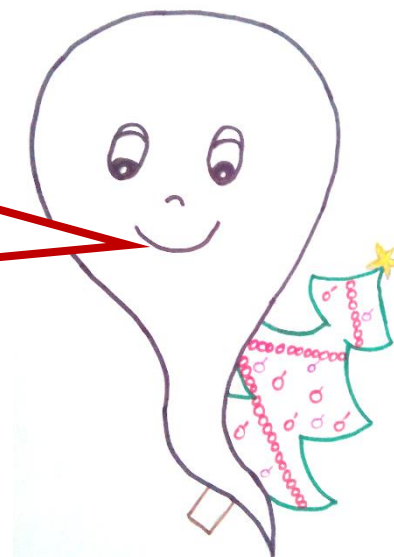
Tvé jméno: _____

Bydliště: _____

Něco o tobě (co máš rád, co rád děláš, ...):

Štědrý den

Štědrý den se odehrával ve znamení půstu, abyste viděli „zlaté prasátko“ a také se hojně věštilo, co kterého člověka čeká v následujícím roce.

» Který z těchto pokrmů býval na Štědrovečerní tabuli? Zakroužkuj.

- zelná polévka
- knedlíky
- kuba (pokrm z krup a hub)
- hrách
- kuře
- rizoto
- vánočka
- sladká kaše
- ovoce a ořechy
- kapr

» Co věštily tyto zvyky?

* házení pantoflem

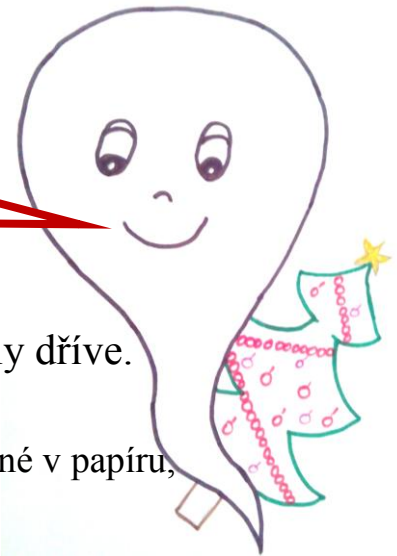
* věštění z cibule

* třesení sítem

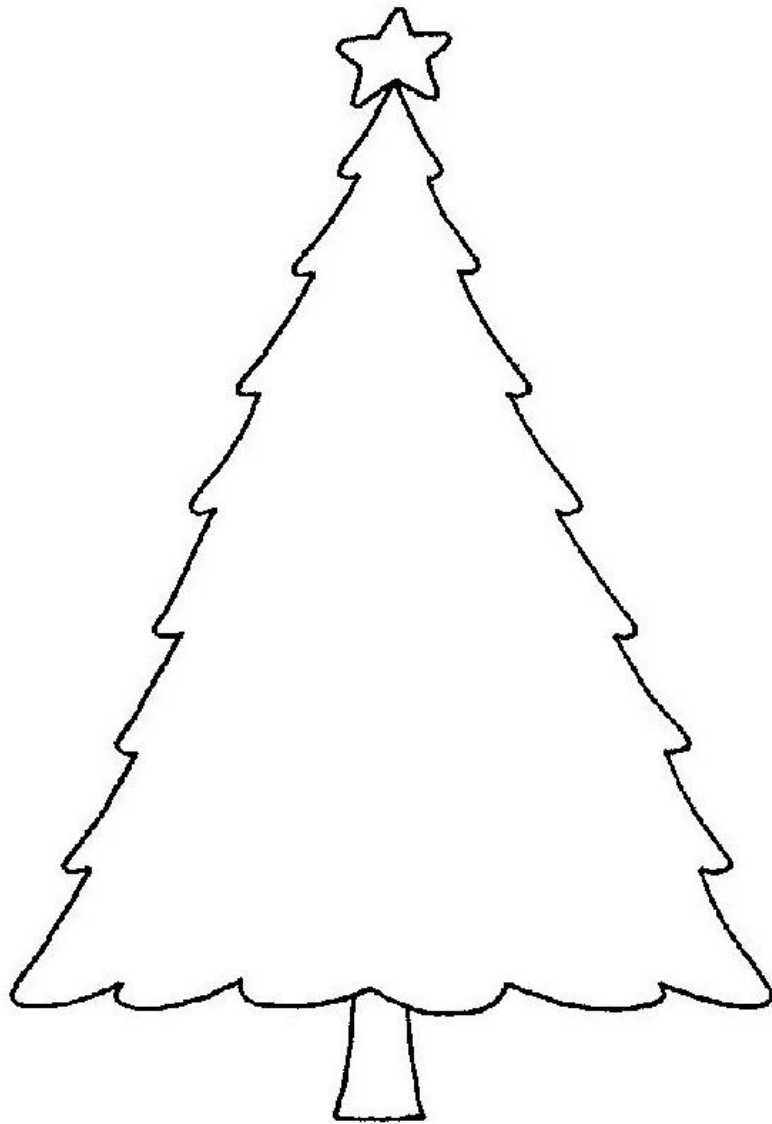
* počet přinesených dřev

» Nakresli, jak vypadá zlaté prasátko:

Také se v rodinách na
Štědrý den zdobil Vánoční
stroměček.

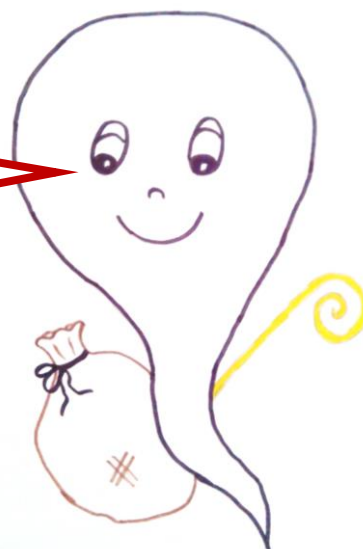

» Ozdob stroměček ozdobami, které se používaly dříve.
Pod stromek můžeš namalovat dárky.
(jablka, ořechy, mandlové pečivo, kostky cukru zabalené v papíru,
slaměné řetězy, svíčky, také obarvené výdumky vajec)

Advent

Advent bývala doba postní a klidná, sloužily se roráty – rosy nebeské (ranní mše). Vesnice také obcházelo mnoho postav světců.

» K postavám, které obcházely o Adventu stavení, přiřaď věci, které si nesly sebou.

sv. Mikuláš	dřevěný nůž
sv. Barbora	drobné dárky a ovoce
sv. Lucie	zlatá berla a mitra na hlavě
Kristkkind	metla a košík dobrot

» Oprav popletené pranostiky. A vysvětli.

* Svatá Lucie dne upije.

* Ondřejův sníh zůstane ležet tisíc dní.

* Na sv. Barboru pláže do dvoru.

* O svatém Mikuláši často zlato práší.

» Které zvyky se dodržovaly v tyto dny?

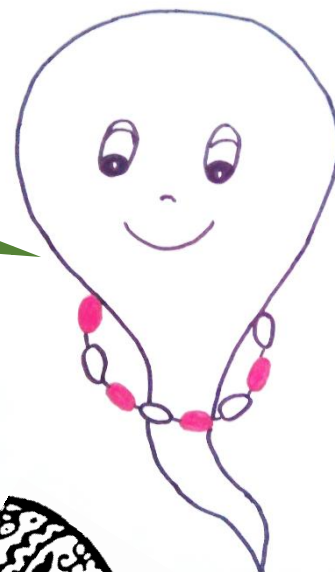
* sv. Barbora

* sv. Mikuláš

* sv. Ondřej

Velikonoce

Přišlo jaro a spolu s ním velikonoční dny. Pletla se pomlázka, barvily se vajíčka, pekly se mazance a beránek.

» Rozbily se nám kraslice, zkus dokreslit jejich původní motivy.

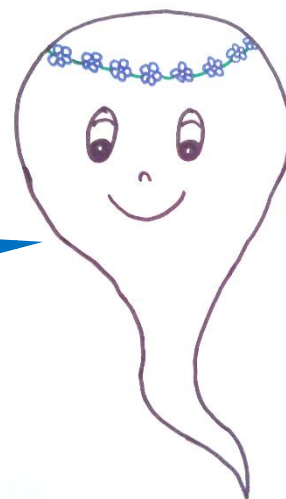
» Ke kterým velikonočním dnům byste přiřadili tyto věty?

- * Otevírá se země a vydává své poklady. _____
- * Vymetají se komíny. _____
- * Omývání se v potoce. _____
- * V kostele se světí pokrmy. _____
- * Plete se pomlázka. _____
- * Chodí se na mrskut. _____

» Popiš pomlázku a nakresli ji.

Svatojánské kvítí

Byliny natrhané na sv. Jana Křtitele dostávaly zázračnou až čarovnou moc.

» Zjisti, na který den připadá svátek sv. Jana Křtitele. Slaví se tento den ještě něco?

» Které znáš léčivé byliny? Napiš devět bylin a zjisti o nich jejich léčivou sílu.

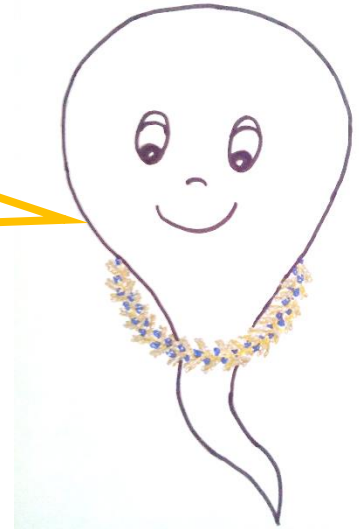
1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____
7. _____
8. _____
9. _____

» Ze sušených rostlin si vytvoř „svatojánský“ herbář.

- * Utrhni rostliny s květem a listy.
- * Rozlož je na noviny, polož na ně další vrstvu novin. Rostlinu musíš zatížit těžkými předměty, nejlepší jsou tlusté knihy.
- * Po několika denním lisování, bylinu opatrně přemísti na čistý papír a připevni izolepou. Nezapomeň si na papír napsat název rostliny a datum sběru. Takto připravené listy herbáře vlož do euro fólie, proti poškození.

Práce prostého lidu

Lidé se po celý rok s prací nezastavili, jak skončila práce na poli, začala práce v domácnosti a

» Znáš tyto druhy práce našich předků?
Vysvětli.

Dožínky

Přástky

Dračky

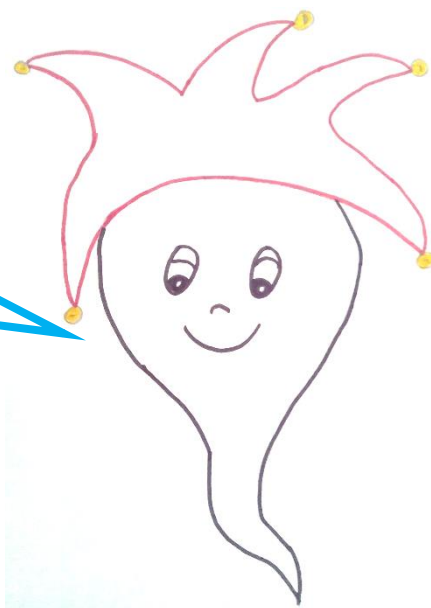
Senoseč

» Poznáš co je toto za nástroj určený k práci?
Ke které z výše uvedených prací bys ho přiřadil? Zkus popsat jeho části.

Masopust

Před zahájením jarního půstu, slavili naši předci masopust. Veselí plné žertování a zábavy.

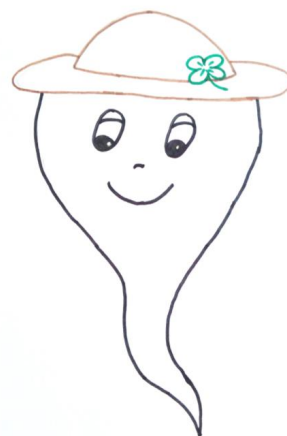
» Které postavy/masky na obrázku dokážeš popsat? Znáš některou tradiční masku, která zde není?

» Jak se nazývá den, kdy končí masopust?

» Nakresli tradiční masopustní pokrm.

Ženský kroj na Moravskotřebovsku

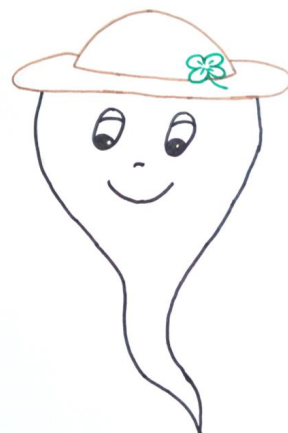

» Vybarvi kroj podle popisu.

- * sukně – černá, hnědá, tmavomodrá látka
- * živůtek – oranžovočervená látka s perlami
- * zástěra – tmavě modrá se zlatožlutým vyšíváním na spodním okraji
- * košile – bílý len
- * krátký kabát – hnědé či zelené sukno
- * šátek – červenohnědý s růžemi
- * boty – černé
- * punčochy –
oranžovočervené, modré
(starší ženy)

Mužský kroj na Moravskotřebovsku

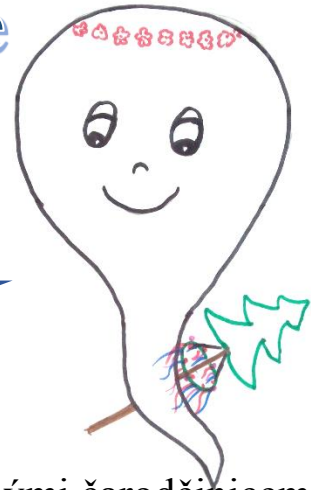
» Vybarvi kroj podle popisu.

- * košile – bavlněná bílá
- * kravata – pestrý květinový vzor
- * krátký kabát – zelené sukno
- * kalhoty – zelené či žluté, pod koleny svázané červenou stužkou
- * pásek – s přezkou, vyšíváný
- * boty – černé
- * podkolenky – bílé vlněné
- * klobouk – černý z filcu
- * plášť – modrý, zlacené knoflíky

Slavnosti máje

O Filipojakubské noci, se pálily
ohně na návrších a kopcích poblíž
vsí, na ochranu proti čarodějnicím.

» Jak jinak se ještě můžeme uchránit před zákeřnými čarodějnicemi?

» Doplň:

MÁJE, MÁJKY A MÁJEČKY

My máme máječek pěkně _____,

jsou na něm jablíčka pěkně _____.

Kdo je utrhne, ať si je _____,

hrajte nám, muziky pěkně

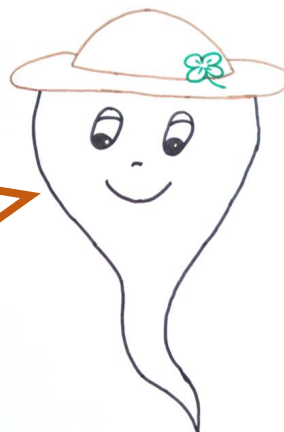
_____.

» Dokresli a vymaluj májový strom.
Napiš, který obyčej se při kácení máje
provazuje.

Rodinné zvyky

Když se narodilo dítě, nebo byla svatba, tak se hojně slavilo, vzpomeň si na oslavu, tvých narozenin nebo jinou oslavu, kterou si vybavíš a zkus nám jí nakreslit.

» Vzpomeneš si, kterých situací se musela vyvarovat rodička, aby uchránila své dítě před neštěstím?

Příloha č. 2: Ženský a mužský kroj barevný

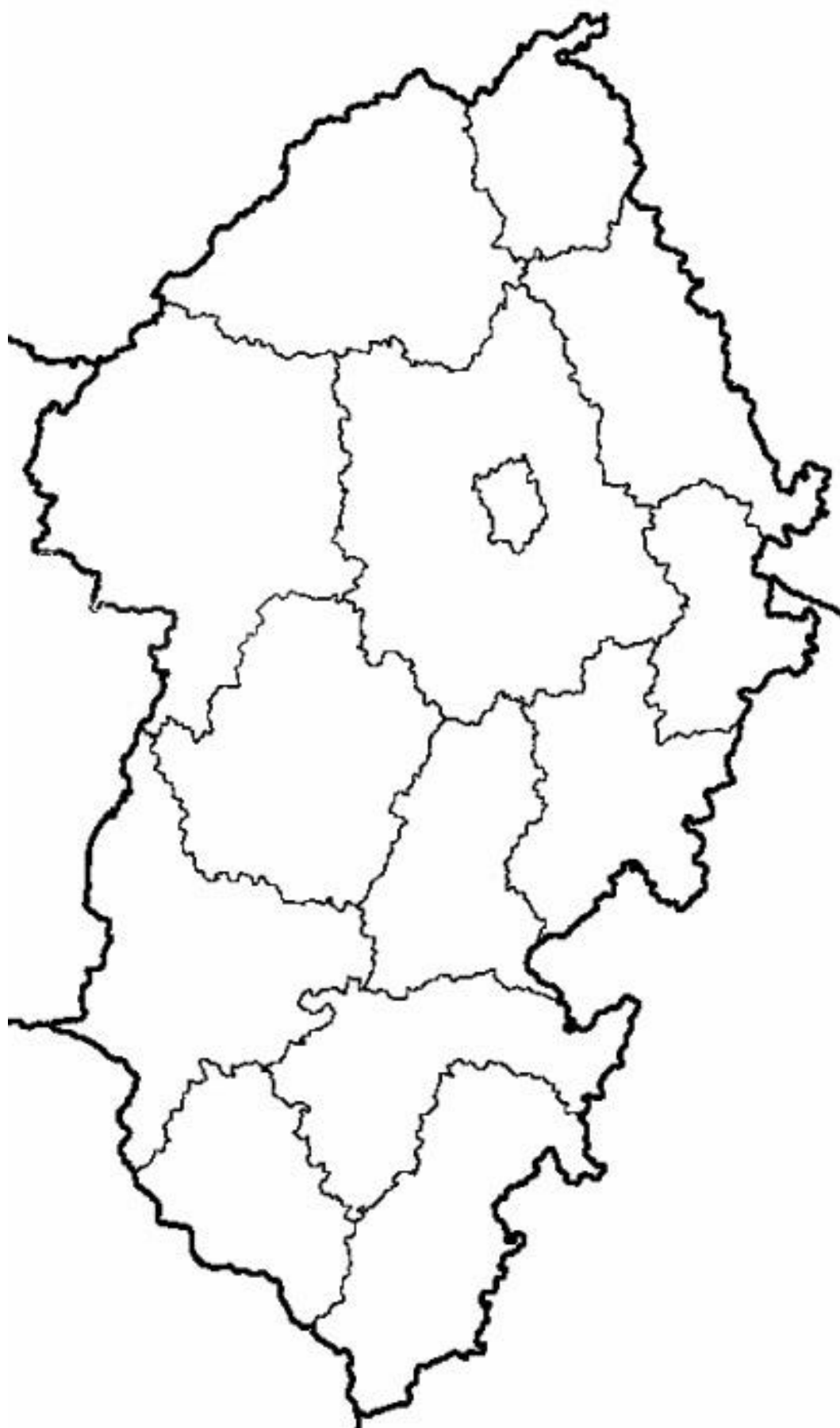

*Dolnohřebečský mužský kroj
Zdroj: Borkovcová, 2001 s. 29*

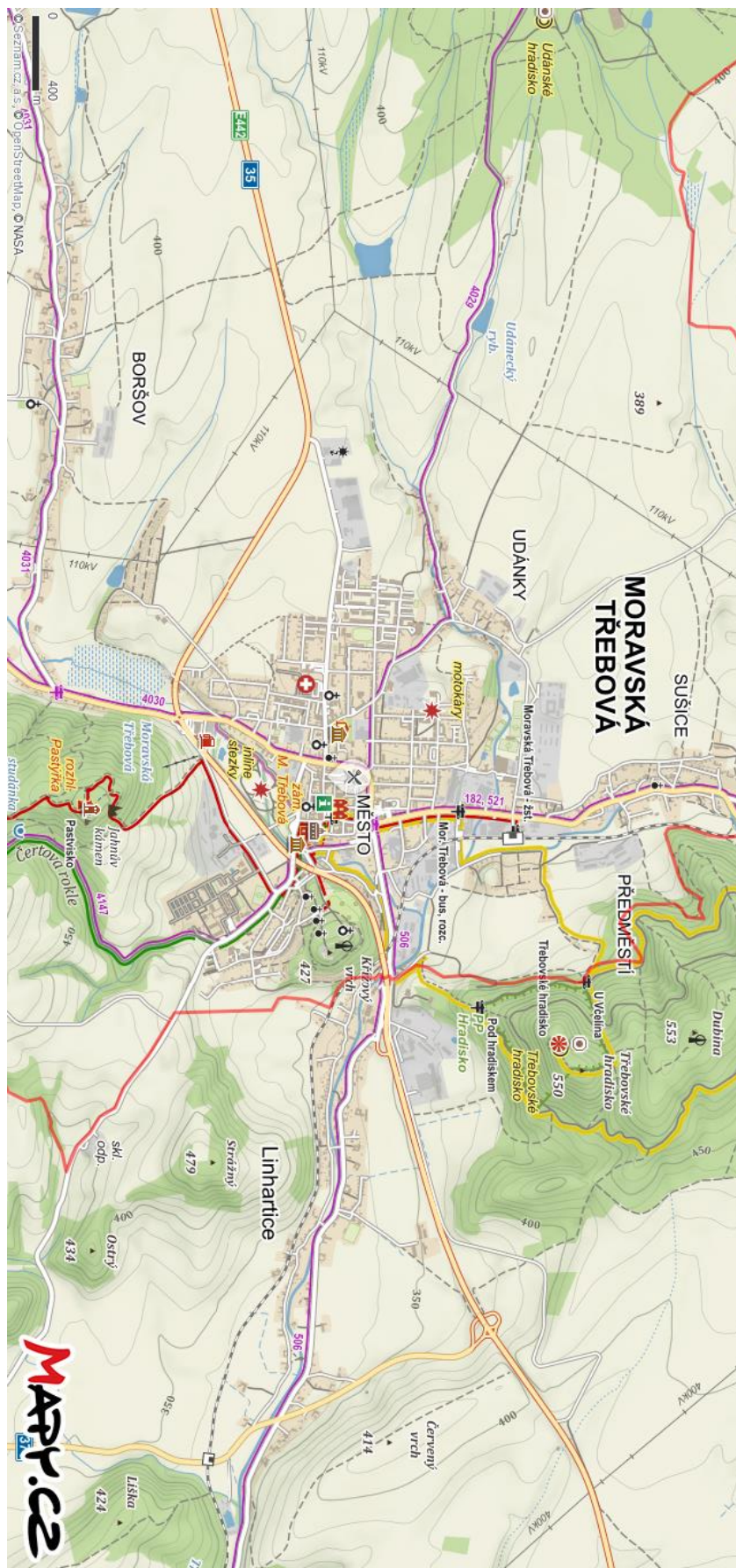

*Dolnohřebečský ženský kroj
Zdroj: Borkovcová, 2001 s. 28*

Příloha č. 3 - Slepá mapa ČR

Příloha č. 4 – Plán města Moravská Třebová

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Michaela Rotsčidlová
Katedra:	Katedra primární a preprimární pedagogiky
Vedoucí práce:	Mgr. Alena Vavrdová, PhD.
Rok obhajoby:	2016

Název práce:	Kulturní tradice vybraného regionu a jejich uplatnění v primárním vzdělávání (Moravskotřebovsko)
Název práce v angličtině:	Cultural traditions of the region and their use in primary education (Moravskotřebovsko)
Anotace práce:	Diplomová práce je určena učitelům a žákům na 1. stupni ZŠ v regionu Moravskotřebovska. Teoretická část pojednává o regionálních zvycích a tradicích v průběhu celého roku. V empirické části se zjišťovaly zvyky obyvatel žijících v regionu. V praktické části jsou vypracovány pracovní listy k tématu.
Klíčová slova:	Moravskotřebovsko, region, lidové tradice a zvyky, hřebečský kroj, pracovní listy
Anotace práce v angličtině:	The thesis is appointed to teachers and pupils of the 1. grade at primary school in region Moravskotřebovsko. The theoretical part describes on regional customs and traditions during the whole year. In the empirical part, we investigated customs of people living in the region. In the practical part are prepared worksheets on the topic region.
Klíčová slova v angličtině:	Moravskotřebovsko, region, folk traditions, costumes Hřebeč, worksheets
Přílohy vázané v práci:	Příloha č. 1: Soubor pracovních listů

	Příloha č. 2: Ženský a mužský kroj barevný Příloha č. 3: Slepá mapa ČR Příloha č. 4: Plán města Moravská Třebová
Rozsah práce:	71 stran + 16 stran příloh
Jazyk práce:	český